STRIP SCHRIFT

Maandblad / Nr. 176 / Losse nummers f 6,– / Bfrs. 124

Fred en Liliane Funcken

Stripantiquariaat Lambiek

Strips en Onderwijs

STRIP SCHRIFT

nr. 176 — 17e jaargang, 1983

Uitgegeven door Vonk/Uitgevers B.V. voor Het Stripschap, Nederlands Centrum voor Belangstellenden in Strips, goedgekeurd bij K.B. 30 sept. 1968.

Redaktie: Postbus 15268, 1001 MG Amsterdam (020-250975).
Uitgevers: Vonk/Uitgevers B.V., Postbus 420, 3700 AK Zeist, tel. 03404-52292, telex 70042.
Advertenties: Vonk/Uitgevers B.V., Postbus 420, 3700 AK Zeist, tel. 03404-52292, tst. 24.

Klachten over bezorging, adreswijzigingen en inlichtingen over abonnementen uitsluiten via Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Redaktie: Hans van den Boom, Kees de Bree, Har Brok, Jac Drewes, Rob van Eijck, Hans Frederiks, Peter de Raaf.

Vaste medewerkers: Annelies Heidstra, Wim van Helden, Rob Møhlmann, Nico Noordermeer, Ernst Pommerel, Mat Schifferstein, Jan Smet, H. F. Smit, Hennie Wesseling, Rein van Willigen.

Lay-out: Hans Frederiks.

Omslagtekening: Fred en Liliane Funcken

Stripschrift is verkrijgbaar:
- via een lidmaatschap/abonnement à f62,—. Postgiro 1513000 of bankrekening 42.11.38.114, beide t.n.v. Het Stripschap te Amsterdam.
- via een abonnement (jan. t/m dec.) à f47,50. (buitenland f59,—.
- via een CJP-abonnement à f42,75.
- losse nummers (ook verkrijgbaar in de boekhandel) à f6,— Dubbele nummers f8,—. Postgiro 209948 t.n.v. 'Stripschrift' te Zeist.

Houders van een CJP-paspoort dienen zich via hun CJP-buro op te geven.
Lopende (bestaande) abonnementen kunnen eerst worden omgezet in het komende kalenderjaar.
Abonnementen op Stripschrift, opgegeven in de loop van een kalenderjaar, omvatten alle in de desbetreffende jaargang te verschijnen nummers.

Distributie voor België: Persagentschap Vervoer en Distributie, Klein- Eilandstraat 1, 1070 Brussel, tel. (02) 5240130.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Stripschrift en auteurs.

De verantwoordelijkheid voor de geplaatste artikelen berust bij de auteurs.

ISSB BR. 0165-845.

Druk: Vonk Zeist.

Inhoud

Fred en Liliane Funcken: De ene held na de andere... maar steeds weer de historie
Rob van Eijck verheugde zich in eerste instantie op het herlezen van de gigantische produktie van de Funckens. Het weerzien viel hem echter niet mee: het tekenen ging ze beter af dan het schrijven van de verhalen / **3**

Een bibliografie van de korte- en vervolgverhalen van Liliane en Fred Funcken in 'Robbedoes' en 'Kuifje' / **9**

'Slavenopstand' en 'Spartacus'
Twee verschillende verhalen van de Funckens met het zelfde thema / **14**

STRIPS EN ONDERWIJS

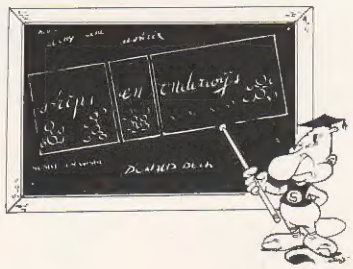

CONVENTIE 16 SEPTEMBER 1983 - 'HET TURFSCHIP' BREDA

Strips en Onderwijs
Op de onlangs in Breda gehouden Strip-3-daagse vond een conventie plaats met het thema 'Strips en Onderwijs'. Een vijftal sprekers hield toen een inleiding over dit thema, die we u vanwege willen onthouden / **18**

Vijftien jaar Stripantiquariaat Lambiek: een winkel om mee op te scheppen!
Acht november jongstleden bestond Stripantiquariaat Lambiek vijftien jaar. Reden genoeg dunkt ons om eens wat anekdotes uit de geschiedenis van deze winkel op te halen en een vraaggesprek met eigenaar Kees Kousemaker te voeren / **26**

Het Atelier van...
Veel striptekenaars hebben een boeiend atelier. Zo heeft bijvoorbeeld Ever Meulen een automobiel in zijn studio staan. Vanaf dit nummer willen we laten zien waar striptekenaars werken. Vandaar de nieuwe maandelijkse rubriek 'Het Atelier van...' Dat van Henk Kuijpers is het eerste / **25**

Lezersoproep Toptwintig 1983
Zo als elk jaar publiceren we in het laatste nummer van het jaar de toplijsten van de redaktie en van de lezers. Wat de lezer te doen staat vindt u op pagina **33**

Filmnieuws 31
Boeken in 't kort 33
Nieuws 35

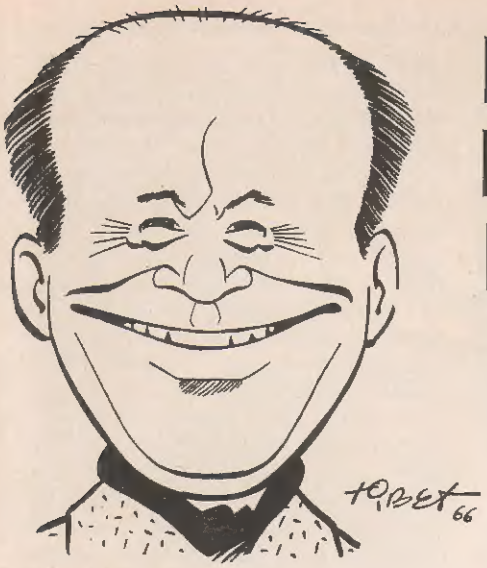

Fred en Liliane Funcken

De ene held na de andere... maar steeds weer de historie

door Rob van Eijck

Het was jaren geleden dat ik voor het laatst een verhaal van Fred en Liliane Funcken had gelezen. Het was immers helemaal niet nodig om dat te doen, omdat vele tekeningen en spannende verhaalflarden onbetwistbaar in mijn geheugen gegrift staan, als sluitend bewijs van de diepe indruk die *De Witte Ruiter* en *Harald de Viking* vroeger op mij gemaakt hebben, evenals de verhalen uit de schijnbaar eindeloze reeks over historische figuren en situaties, zoals die vroeger in Oom Wimstijl in het weekblad *Kuifje* verschenen. Toen ik mij dus ter voorbereiding van dit artikel aan het lezen zette, verheugde ik me reeds bij voorbaat op de hernieuwde kennismaking met de historische helden van de Funckens. Maar tevens bekroop me het angstgevoel dat ik op het punt stond iets moois kapot te maken.

Het weerzien viel inderdaad niet mee. De verhalen lieten zich moeizaam lezen, zelfs degene die ik vroeger verslonden heb. Misschien was het feit dat ik gedwongen in plaats van spontaan heb moeten lezen daar debet aan. Toch is een dergelijk gevoel me zelden bij de voorbereiding van een artikel overkomen en daarom vrees ik dat het eerder aan de verhalen zelf ligt. Ze rammelen nogal eens, lopen af en toe niet soepel, er zijn onnodige zijsporen en niet zelden blijkt een verhaal veel sneller af te lopen dan logisch zou lijken. Op de korte afstand waren de Funckens beter dan in hun vervolgverhalen. Maar die korte verhalen werden meestal door een aparte scenarist geschreven, terwijl zij zelf het grootste deel van hun vervolgverhalen gemaakt hebben. Hun latere lange verhalen, zoals die van Doc Silver, zijn geschreven door Yves Duval en het is opvallend dat die veel steviger gestruktureerd zijn dan de eigen verhalen van de Funckens. Het tekenen ging hen beduidend beter af dan het schrijven.

De padvinders Lode en Pluim, de eerste strip van Funcken in Kuifje

Het SCHARLAKEN TAPIJT
Pluim en Luc vernemen langs de radio dat hun vriend Hadji ontvoerd werd. Zij verdenken Blitz, de handelaar. Ze gaan naar zijn kantoor, maar de man is spoorloos verdwenen...

Fred en Liliane Funcken

De karrière van Fred Funcken is begonnen kort voor de Tweede Wereldoorlog, toen hij zich bezighield met reklametekenen, zoals het vervaardigen van chromo's voor een chocolademerk, maar ook illustraties leverde voor o.a. *Robbedoes* en *Bonnes Soirées*. In 1940 trad hij in dienst bij *Studio Guy*, opgericht door Guy Depière, die een publiciteitsagentschap had maar zich ook aan de strip wilde wijden. Depière richtte het jeugdblad *Bimbo* op en daarin heeft Funcken, meestal in teamwork met anderen, onder wie Marcel Moniquet en Depière zelf, vele strips getekend, zoals *Bricole, Tommy Tuller* en *Robin Moderne*. Tevens maakte hij in dienst van Studio Guy verhalen voor andere bladen, zoals *Gogo Laroulette* voor *Jeep* en *Geneviève, l'heroique A.T.S.* voor *Blondine*. Na de bevrijding werden de gelederen van Studio Guy versterkt door tekenaars als Tillieux, Dineur en Cheneval, en toen deze laatste *Heroïc* oprichtte, leverde de hele Guy-ploeg strips aan dit legendarische blad. Van Fred Funcken verschenen in *Heroïc* enkele herdrukken van verhalen die hij voor *Bimbo* gemaakt had, maar ook enkele nieuwe strips zoals *Yannic, Clem Tempest* en *Cocluche & Yves*. In 1949-50 tekende hij nog *Croc Blanc* en *La guerre du feu* voor het kortstondige tijdschrift *L'Explorateur*, maar in 1952 vond hij tenslotte zijn vaste honk: *weekblad Kuifje*. Helemaal honkvast was hij in die begintijd nog niet, want in 1953-54 leverde hij enkele verhalen voor de Oom Wim-reeks in *Robbedoes* en tekende hij nog steeds voor *Heroïc*, maar toen de *Witte Ruiter*-reeks met steeds grotere regelmaat in *Kuifje* begon te verschijnen, werd duidelijk dat Fred Funcken voortaan al zijn energie aan dat blad alleen zou gaan wijden.

De Witte Ruiter

In de begintijd bij *Kuifje* begon Freds vrouw Liliane zich met de stripproduktie te bemoeien. Eerst hielp zij alleen bij de scenario's, maar geleidelijk begon zij te kleuren en te inkten, en sindsdien maakten Fred en Liliane Funcken hun strips gewoon samen als tekenend echtpaar, een unieke situatie in de stripwereld. Die samenwerking verklaart deels hun gigantische produktie voor *Kuifje*. Naast vervolgverhalen als *De Witte Ridder, Harald de Viking, De Musketier* en *Doc Silver* leverden de Funckens ook een bijkans eindeloze stroom vierpagina-strips, illustreerden zij *De Geschiedenis van de Wereld* en de zogenaamde 'Romans', en leverden zij vele illustraties bij de tekstverhalen, vaak nog in full color ook. Hun produktie was zo groot dat zij in sommige afleveringen van *Kuifje* bijna de helft van het aantal strippagina's vulden.

Aanvankelijk schreven de Funckens hun vervolgverhalen zelf, op een enkele uitzondering na, zoals het eerste verhaal van *De Witte Ruiter*, waarvan Raymond Macherot het scenario heeft geschreven. Voor hun korte strips echter maakten zij vrijwel altijd gebruik van scenario's van anderen, waarbij Yves Duval het leeuwendeel van de historische verhalen à la Oom Wim voor zijn rekening nam, en M. Deverchin het grootste deel van de serie *Luitenant Burton*, hoewel Duval daar toch ook niet helemaal van af kon blijven.

Dertig soldeniers van Corsiani begonnen de strijd tegen de vijf dappere ridders onmiddellijk...
En weldra...
AAI !
Pak aan, schurk!
Bravo, vrienden ! We hebben er reeds zes geveld !
Ja, doch we zijn nog maar met z'n drieën.
En intussen...
Pijl, ik hoor paarden galopperen achter ons...
Daar zijn ze reeds. Houd moed, ze hebben ons nog niet !
In de bocht van de bosweg verschijnen de krijgers van Corsiani in volle galop.

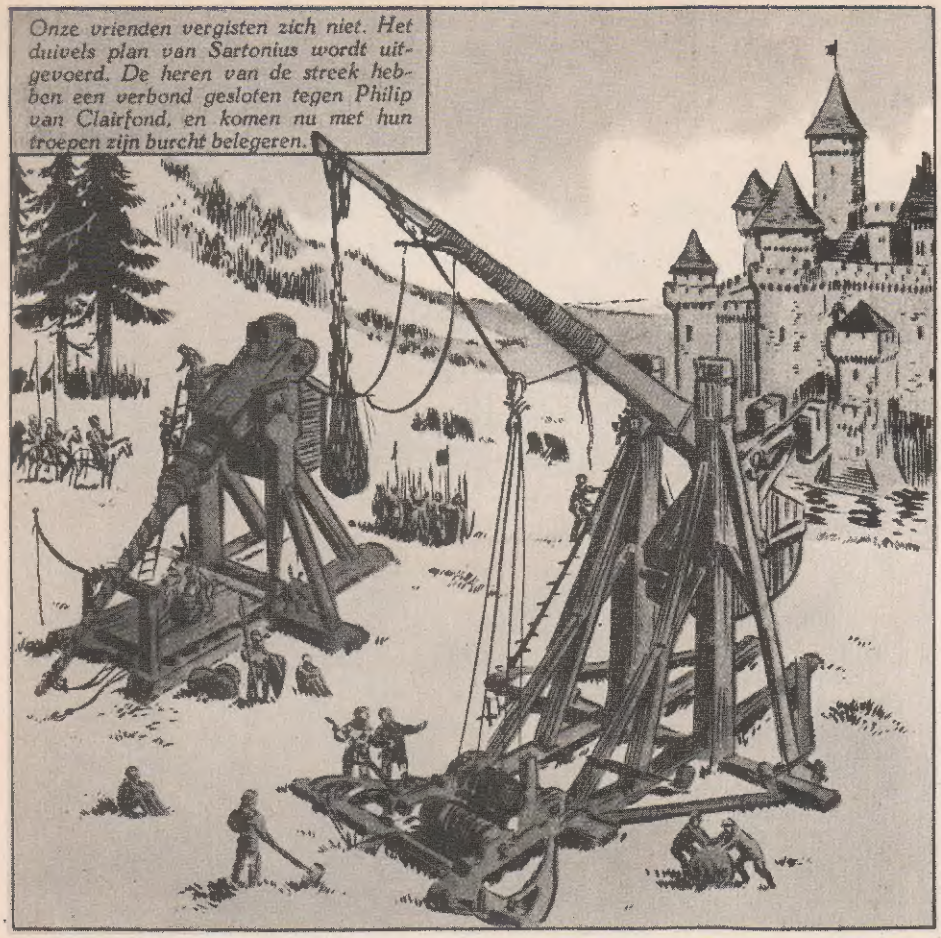
Onze vrienden vergisten zich niet. Het duivels plan van Sartonius wordt uitgevoerd. De heren van de streek hebben een verbond gesloten tegen Philip van Clairfond, en komen nu met hun troepen zijn burcht belegeren.

Pittoreske Middeleeuwse kastelen in de Witte Ruiter

In 1966 zien we een verandering optreden: ook de vervolgverhalen werden niet meer door de Funckens zelf geschreven. *De Musketier* en *Doc Silver* kregen hun scenario's voortaan van – alweer – Duval. Een andere plotselinge verandering trad tegelijkertijd op in de produktie van korte historische verhalen. In 1965 leverden de Funckens er nog achtentwintig af, maar in 1966 was dat aantal gedaald tot vijf, waarvan de eerste vier in het begin van dat jaar gekonsentreerd zijn.

De reden van die terugval in produktie was dat de Funckens zich waren gaan wijden aan een nieuw projekt. Uit hun strips is van het begin af aan een overduidelijke belangstelling gebleken voor historische, en dan vooral militair-historische, dokumentatie, en vanaf 1966 hebben de Funckens die belangstelling ingezet bij de produktie van een aantal boeken, vanzelfsprekend overdadig geïllustreerd, over de geschiedenis van soldaten en hun bewapening. In 1967 werd het eerste tweedelige boek *'Le costume et les armes des soldats de tous les temps'* ten doop gehouden in het legermuseum in Brussel, en sindsdien is er een gestage stroom publikaties losgekomen over de Napoleontische Oorlogen, de Eerste en de Tweede Wereldoorlog, de Achttiende Eeuw, het Engelse leger, het Amerikaanse leger en de Middeleeuwen, die ook in vertalingen gretig aftrek vinden bij verzamelaars van en geïnteresseerden in militaria. Dit succes heeft echter ook een schaduwzijde: de Funckens zijn steeds minder frekwent strips gaan tekenen, om er na een laatste verhaaltje van *De Musketier* in 1971 (voorlopig) helemaal mee op te houden. In 1974-75 hebben zij nog wel een jaar lang de achterzijde van weekblad *Kuifje* gevuld met een doorlopend panorama van de wereldgeschiedenis, maar die reeks sloot meer aan bij hun militaire boekenproduktie dan bij hun stripwerk. Door het uitleven van hun hobby hebben Fred en Liliane Funcken zich lange tijd verwijderd gehouden van de stripwereld.

Held na held na held...

Er is, voor zover mij bekend, nog nooit een artikel over of een interview met de Funkens verschenen in een Nederlandstalig of een Franstalig blad (op een paar korte interviewtjes in *Kuifje* na, die zich echter beperkten tot het verstrekken van informatie over het favoriete vakantieland en de culinaire voorkeur van de geïnterviewde). De oorzaak daarvan kan zijn dat de Funckens zich niet tot één held beperkt hebben, maar steeds van de ene stripserie op de andere zijn overgestapt, waardoor hun bekendheid minder groot is dan men op grond van de omvang van hun produktie zou mogen vermoeden.

Hun debuut in Kuifje maakten de Funckens met *Het scharlaken tapijt,* een oubollig en bijna niet te volgen verhaal over de padvinders *Lode* en *Pluim* op avontuur in Verre Streken, dat in tegenstelling tot al hun latere werk in een humoristische stijl getekend is die enigszins in de lijn van Hergé en Jijé ligt. Gelukkig hebben zij beide padvinders snel de vergetelheid ingestuurd om met hun eerste grote serie te starten, die van de *Witte Ruiter.* Daarin speelt ridder *Johan van Dardemont* de hoofdrol, die een familietraditie voortzet door zich te hullen in de wapenrusting van de legendarische Witte Ruiter, om als zodanig het onrecht te bestrijden. Aangezien de funktie van Witte Ruiter van vader op zoon overgaat, wordt de schijn gewekt dat de strijder voor het Recht onsterfelijk is. Bijgestaan door trouwe helpers *Pijl,* een variant op Robin Hood, en *IJzerhakker,* het bekende type

IK HEB ONGELIJK GEHAD TE LUISTEREN NAAR DE VERRADELIJKE WOORDEN VAN DE STAMMEN VAN DE GROTE MEREN. AANVAARD DEZE VREDESGORDEL ALS TEKEN VAN ONZE ONDERWERPING...
IK AANVAARD DE GORDEL ALLEEN ALS VRIENDSCHAPSBAND, CAYUGA!

Harald de Viking in Amerika

OPEENS HOORT HIJ EEN DREIGEND GEFLUIT...
OEI, DAT WORDT GEVAARLIJK...
DIE GRANAATTRECHTER...
BAOOM
DIE VETERAAN HAD WEL GELIJK TOEN HIJ ME VERTELDE DAT ER NOOIT TWEE GRANATEN OP DEZELFDE PLEK TERECHT KOMEN...
HET SCHIETEN WORDT ERGER... IK BEN ZEKER DICHT BIJ DE LOOPGRAVEN...

Doc Silver in aktie tijdens de eerste wereldoorlog

ruwe-bolster-blanke-pit, zet ridder Johan zich eerst in om partikulier onrecht, namelijk de moord op zijn vader, te wreken, om zich vervolgens in te spannen voor koning Filips Augustus door onrecht van divers pluimage in diens koninkrijk uit de weg te ruimen.

Na vier verhalen laten de Funckens de Witte Ruiter even voor wat hij is, om de serie *Harald de Viking* op te zetten. Daarmee snijden zij een enigszins precair onderwerp aan, omdat de Vikingen in eerste instantie bekend staan om hun woeste roof- en plunderzucht, en dat zijn eigenschappen die men van een held nauwelijks mag verwachten. Maar hoewel Harald aan enkele vlootexpedities deelneemt, slagen de Funckens er toch in hem, net als de Witte Ruiter, tot een voorvechter van het recht te maken die de strijd opneemt tegen brute schurken, die vanzelfsprekend steeds het onderspit moeten delven.

Na een korte terugkeer naar Johan van Dardemont zetten Fred en Liliane Funcken in 1959 een derde serie op: de wildwestavonturen van *Jack Diamond*. Deze federaal agent doet precies hetzelfde als zijn beide voorgangers: terzijde gestaan door komische helper *Bill* en zijn trouwe hond *Mark* (type Rintintin, Lassie en Bessy) bestrijdt hij in detective-stories met western-elementen de misdaad. Lang wordt dat hem echter niet vergund, want na drie Diamond-verhalen keren de Funckens terug naar hun Middeleeuwse helden. Eerst mag de Witte Ruiter even wat onrecht bestrijden, maar daarna wordt Harald de Viking weer op de boeven losgelaten. Tegelijk met deze come-back van Harald starten de Funckens alweer een nieuwe held, die zijn avonturen echter helemaal alleen in korte verhalen mag beleven: *Luitenant Burton*. Burton is een militaire versie van Jack Diamond, hoewel hij gezien de geringe omvang van zijn avonturen gedwongen is wat minder grote zaken aan te pakken dan laatstgenoemde.

In 1963 komen Fred en Liliane Funcken voor de vijfde maal met een nieuwe held: chevalier *De Castaignac*, bijgenaamd *Musketier*. Ditmaal lijken de Funckens hun draai gevonden te hebben, want bijna vijf jaar lang beleeft deze nieuwe held met grote regelmaat zijn op *'De drie musketiers'* geënte avonturen. Toch is dit slechts schijn, want plotseling maakt De Castaignac plaats voor held-nummer-zes: *Doc Silver*. Een terugkeer naar het wilde westen, maar in een nieuwe variant, want de hoofdpersoon is arts en de tijd van handeling is verschoven naar het begin van de 20e eeuw. Ondanks zijn respektabele beroep blijkt 'Doc' echter evenzeer belust op avontuur en behept met een even grote afkeer van onrecht als al zijn illustere voorgangers.

Deze Doc Silver is tot nu toe de laatste Funcken-held geweest. Na hem is de Musketier nog even van stal gehaald voor enkele kortstondige avonturen, maar toen ook hij uit *Kuifje*-weekblad verdween, is het stil geworden rond de Funckens.

Stereotiepe helden

Zes verschillende helden in één striptijdschrift, dat is een ongebruikelijke zaak. De term 'verschillende' is echter niet geheel op zijn plaats, want de Funcken-helden zijn tot op grote hoogte onderling verwisselbaar. Ze beleven hun avonturen in verschillende tijdperken in verschillende kostuums, maar zijn zo stereotiep van karakter dat ze zonder veel moeite elkaars plaats in elkaars strip zouden kunnen overnemen. De Musketier is misschien iets onbesuisder, Doc Silver misschien iets serieuzer en Luitenant Burton misschien iets speelser dan zijn kollega's, maar in hoofdzaak zijn zij allen dezelfde typische vijftigerjaren-held: dapper, edel, slim, sterk, behendig en eerlijk genoeg om steeds weer in de smerige streken van hun tegenstanders te trappen. Trek de Witte Ruiter de jurk van Harald de Viking aan of zet hem de hoed van Jack Diamond op, en het verschil zal nauwelijks opvallen. Over een eigen karakter beschikken de hoofdpersonen niet, omdat zij geen fouten hebben. Zij zijn slechts doorsnee-helden, vlak en tweedimensionaal.

Ook de meeste bijfiguren zijn stereotiep. *IJzerhakker* en *Ragnar* zijn de wat dommige vechterbazen naast respektievelijk de Witte Ruiter en Harald, terwijl ook *sergeant Kisley* een dergelijke rol vervult naast Burton. *Bill Oakley* is het bekende jonge helpertje van Diamond, niet dom maar toch minder knap dan zijn baas. Eigenlijk is alleen *Larose*, de knecht van de Musketier, een iets opvallender persoonlijkheid:

De GESCHIEDENIS van de WEREld

TEKST VAN J. SCHOONJANS

GEILLUSTREERD DOOR F. FUNCKEN

DE VERLOKKING VAN HET OOSTEN

IN de vierde eeuw hadden er volksverhuizingen plaats van Oost naar West, later kwam wat men noemen zou de « Drang naar het Oosten ». Vlamingen en Walen vestigden zich in Duitsland, Hongarije en nog veel verder. Men zong toen het lied « Naar Oostland willen wij rijden, naar Oostland willen wij gaan... ». In Oostland hoopten de uitwijkelingen « een betere stee » te vinden.

1. - SALADIN

HIJ heette Salah-ed-Din of Saladin. Hij werd meester van Egypte, Syrië en Mesopotamië. In 1187 overmeesterde deze Mohammedaanse leider het christen Jeruzalem. Voor Tiberiade versloeg hij het klein leger van koning Guy de Lusignan en nam deze laatste gevangen. Dan veroverde Saladin Jeruzalem, gooide de christenen er uit, liet het kruis neerhalen, vernielde de klokken en opende de moskeeën opnieuw. Over Jeruzalem schalden de trompetten « Allah il Allah ! ».

2. - DRIE KONINGEN

DRIE koningen van het westen legden toen voor een tijdje de hand in elkaar en besloten ter kruisvaart te gaan. Het waren Frederik Barbarossa van Duitsland, Richard Leeuwenhart van Engeland en Philips-August van Frankrijk. Zij gingen langs verschillende wegen. Barbarossa verdween in een bergstroom, maar de twee anderen kwamen ter bestemming.

3. - RICHARD KOMT !

DE kruisvaarders moesten hun plan, Jeruzalem te veroveren, opgeven. Zij belegerden St-Jean-d'Acre, versterkte stad en belangrijke haven. De belegering duurde twee jaar en de grote held van de strijd was Richard Leeuwenhart. Soms keerde hij uit de slag terug met zijn schild vol Sarraceense pijlen, zodat het er uit zag als een speldekussen. Zelfs de Turken bewonderden hem. Tot een stout kind zeiden ze : « Wees braaf, want anders roep ik koning Richard ! ». Steigerde een paard, dan vroegen de Turken : « Heb je Richard gezien ? ». De stad viel in juli 1191. Het christen koninkrijk was tot op de helft geslonken, maar kreeg het eiland Cyprus bij.

4. - DE VIERDE

EEN vierde kruistocht werd georganiseerd door de paus Innocentius III. De kruisvaarders hadden schepen nodig en die kregen ze van de doge van Venetië, de 90-jarige Dandolo. Maar, helaas, Venetië droomde er van het keizerrijk van Constantinopel te veroveren en dacht niet aan Jerusalem. Deze kruistocht miste zijn doel.

5. - BAUDEWIJN IX

ONDER het voorwendsel de troonopvolging in het keizerrijk van het Oosten te verzekeren, vielen de kruisvaarders in het jaar 1204 Constantinopel binnen. Zij plunderden de stad grondig en op die fameuze Byzantijnse troon zetten zij toen een van hun beste ridders, Baudewijn IX, graaf van Vlaanderen, van Henegouwen en Namen. Hij werd « Latijns keizer » van Constantinopel. Een Belg op de mechanieke troon... de verlokking van het Oosten !

De Geschiedenis van de wereld, een rubriek die meer dan zes jaar lang in Kuifje verscheen

Laten we nu maar vlug de raad van deze vreemde jonker opvolgen. Hier herbergier voor jou. Pas een volgendekeer beter op wie je binnenlaat.
De stad... eindelijk krijgen we wat om onder de kand te steken en wie weet... een heerlijk bed...
En terwijl onze vrienden eindelijk rust vonden na deze woelige nacht, verschijnt een koerrier met een wonderlijke boodschap voor Johan.

Sfeervol beeld van een middeleeuws stadje, in de Witte Ruiter

hij blijft stilletjes op de achtergrond maar beschikt over een wijd net van kontakten, zodat hij in anonimiteit van alles voor zijn baas weet te regelen. Maar helemaal origineel is ook Larose niet, want dat soort knechten kennen we ook uit *De drie musketiers*. We kunnen dus slechts konkluderen dat de hoofd- noch de bijfiguren karaktervast genoeg zijn om een eigen leven te kunnen leiden.

Geen artistieke hoogstandjes

In *Kuifje* hebben de Funckens gedurende ongeveer achttien jaar enkele duizenden stripplaten getekend, naast ruim 300 afleveringen van de *Geschiedenis van de Wereld* en een konstante stroom illustraties, en dat is een veel grotere produktie dan die waarop de gemiddelde stripmaker zich kan beroemen. Zelfs als we in aanmerking nemen dat dit oeuvre niet het werk van één man maar van twee tekenaars is, blijft de geproduceerde hoeveelheid indrukwekkend.

In zijn Studio-Guy-periode heeft Fred Funcken waarschijnlijk snel leren werken en hij is dat tempo nooit meer kwijtgeraakt. Vaak is de snelheid aan de kwaliteit af te zien: niet zelden zijn de tekeningen slordig afgewerkt. Af en toe is er, vooral bij het starten van een nieuwe serie, duidelijk meer zorg aan de tekeningen besteed, maar de normale aanblik van de Funcken-strips geeft de indruk van een schets, snel opgezet en even snel afgewerkt.

Een feit is echter dat de Funckens kunnen tekenen. Ze weten dikwijls heel wat sfeer in hun tekeningen te leggen, hun strips komen nooit onder een acceptabel gemiddelde, hun werk is vakbekwaam en ze zijn in staat een verhaal overzichtelijk in beelden te vertellen. Maar hun strips bieden geen verrassingen. Nergens doen ze een poging artistieke hoogstandjes uit te halen, nieuwe effekten uit te proberen of anderszins van de gebaande strippaden af te wijken. Ze vertellen alleen hun verhaal, meer niet. Maar daarin wijken ze niet af van het gros van de striptekenaars.

Militaire specialisten

Het meest opvallende van de Funcken-verhalen is hun historische setting. Al hun vervolgverhalen en ook het overgrote deel van hun korte verhalen spelen in het verleden. De Funckens zijn duidelijk bijzonder geboeid door de geschiedenis en die belangstelling heeft hen gestimuleerd hun verhalen zo historisch verantwoord mogelijk te tekenen. Bij het eerste verhaal van *De Witte Ruiter* heeft Fred Funcken nog een boek van Hergé moeten lenen omdat hij zelf totaal niet over dokumentatie beschikte. Maar dat gemis is razendsnel goedgemaakt en de documentatiedrift is aan alle kanten van de Funcken-strips af te scheppen. Al heel snel sierden de Funckens hun korte historische verhalen op met afgescheiden plaatjes van soldaten en uniformen uit de periode waarin het verhaal zich afspeelde en daarnaast is ook steeds aan hun vervolgverhalen te zien dat ze stapels dokumentatie gebruikt moeten hebben. Als hun strips in dekors, kostuums of wapens fouten vertonen, is dat niet te wijten aan gebrek aan speurzin van de Funckens, maar louter aan de tijd waarin de strip getekend is: het is zichtbaar dat de visie die men toen op bepaalde dekors en wapenuitrustingen had, door de Funckens in de strip verwerkt. En dat die visie *nu* is gewijzigd, mag hen voor een strip van *toen* niet kwalijk genomen worden.

Het stripverhaal heeft hen gestimuleerd tot het verzamelen van dokumentatie en dat heeft hen geleidelijk tot specialisten gemaakt op het gebied van militaire uitrustingen door de eeuwen heen, en die gespecialiseerde kennis heeft er op zijn beurt voor gezorgd dat zij het stripverhaal verlaten hebben om die kennis in een reeks boeken te verwerken. Toch hebben de Funckens de oorsprong van hun militaire kennis niet volledig kunnen vergeten, want enige tijd geleden werd in *Kuifje* aangekondigd dat zij zich opnieuw op het maken van een stripverhaal hebben gestort. Vanzelfsprekend wordt dat een verhaal met een militaire achtergrond: de ridders van Saint-Preux tijdens de eerste Kruistocht. En daarmee zijn Fred en Liliane Funcken, ondanks hun langdurig zijsprong in de wereld van de militaria, toch weer op hun oude stek teruggekeerd. Een bewijs te meer dat wie eenmaal door de strip gegrepen is, er nooit meer van loskomt.

Verhalen van Liliane en Fred Funcken in Kuifje

I Vervolgverhalen en series

titel	aantal pagina's	verschenen in Kuifje	scenarist	albumtitel
Lode & Pluim				
1. Het scharlaken tapijt	19	5237-5302		
De Witte Ruiter				
V1 De Witte Ruiter I	23	5340-5421	Macherot	De Witte Ruiter 1956/1980
V2 De Witte Ruiter II	30	5422-5451		De magische drank 1961/1980
V3 De Witte Ruiter III	33	5452-5532		De schat van Nezzour Pasja 1979
V4 De Witte Ruiter IV	32	5533-5612		De Witte Ruiter tegen de Tartaren 1981
V5 De schaduw van het zwaard	32	5833-5852		De schaduw van het zwaard 1981
V6 Geen genade	30	6007-6021		Geen genade 1962/1980
V7 De onbekende vijand	30	6022-6037		De onbekende vijand 1979
V8 De verkochte kroon	30	6043-6105		De verkochte kroon 1981
V9 Het fatale teken	30	6112-6126		Het fatale teken 1963/1981
V10 De eed van de boogschutter	30	6307-6321		De eed van de boogschutter 1965/1980
Strips met ondertekst				
1. Franken tegen Romeinen	11	5428-5438		
2. De val van een keizerrijk	8	5439-5446		
3. De avonturen van de bultenaar	12	5447-5506		
4. De graaf van Monte-Cristo	24	5507-5530		
5. De zwarte tulp	11	5531-5541		
6. De drie musketiers	32	5542-5621		
7. Twintig jaar later	13	5622-5634		
8. De zwarte tas	12	5635-5646		
9. Operatie waaghals	24	5647-5718		
10. Buffalo Bill: Het spook van de prairie	16	5719-5734		
11. Buffalo Bill: Het goud van Snake River	11	5735-5745		
12. Buffalo Bill: Snel Damhert is verdwenen	9	5746-5802		
De geschiedenis van de Wereld	327	5542-6203	J. Schoonjans	drie albums
Harald de Viking				
V1 Harald de Viking	62	5625-5703		Harald de Viking 1958
V2 De erfenis van Sigurd	62	5730-5819		De erfenis van Sigurd 1981
V3 Het rode eskader	30	6147-6209		Het rode eskader 1967
V4 In de greep van de angst	30	6232-6246		In de greep van de angst 1968
KV1 De zoon van Thorolf	8	6630	J. Acar	
KV2 Voor een handvol koper	7	6739		
Jack Diamond				
V1 De Zwarte Duivel	30	5910-5927		De Zwarte Duivel 1960
V2 De hond van Absaroka	30	5928-5942		De hond van Absaroka 1960
V3 Storm over de Far West	30	5944-6006		Storm over de Far West 1961

Op een dag in Parijs..
Ziezo, ik ben er! Nu maar fortuin zien te maken..
Kijk uit, sufferd!
Oh, neem me niet kwalijk!
Scherven brengen geluk.. eh.. dat worden dan 5 zilverstukken, Messire!
Dat begint goed! Als het zo doorgaat ben ik vanavond straatarm!
En vlak bij..
Zie je die jongeman daar die zijn fortuin in Parijs komt zoeken? Net de man, die we nodig hebben.. vooruit, doe je werk en verdwijn!
Lijkt me niet bang, dat heerschap.. nu ja, u bent de baas!

Luitenant Burton

KV1 Luitenant Burton op de bres	4	6206	M. Deverchin
KV2 De volbloed van luitenant Bruton	4	6211	M. Deverchin
KV3 Luitenant Burton vecht tegen de Kiowa's	4	6231	Y. Duval
KV4 De terugkeer van luitenant Burton	4	6241	M. Deverchin
KV5 Luitenant Burton schiet raak	4	6245	M. Deverchin
KV6 De vredespijp	4	6301	M. Deverchin
KV7 Burton vereffent een oude rekening	4	6306	M. Deverchin
KV8 Luitenant Burton en zijn recruten	4	6312	M. Deverchin
KV9 Maak je testament, luitenant Burton!	4	6320	M. Deverchin
KV10 Luitenant Burton verdedigt de eer van het 7e	4	6429	Y. Duval
KV11 Whisky... voor Burton	4	6447	Y. Duval
KV12 Overval op de ochtendtrein	4	6633	Y. Duval
KV13 Luitenant Burton trekt er op uit!	5	6705	Y. Duval

De Musketier

V1 De musketier van de koning	30	6337-6351		De musketier van de koning 1965
V2 De heldhaftige musketier	30	6414-6428		De musketier van de koning 1965
V3 Duel met d'Artagnan	30	6438-6452		Duel met d'Artagnan 1966
V4 Het leren masker	30	6514-6528		Het leren masker 1967
V5 De musketier in gevaar	30	6546-6608		Opdracht geheim 1968
KV1 De musketier en de zakkenroller	8	6612		
V6 Aanslag op de koning	44	6623-6636		Aanslag op de koning 1972
V7 Opdracht geheim	44	6642-6702	Y. Duval	De musketier in gevaar 1973
KV2 Wedren voor Tornado	7	6912	Y. Duval	
V8 De prins der duisternis	44	7023-7039		De prins der duisternis 1974
KV3 Kruis of munt voor zijne majesteit	10	7051	Y. Duval	
KV4 Een onvergetelijke omelet	4	7114	Y. Duval	De zwarte jager 1974

Doc Silver

V1 24 Uur voor Doc Silver	44	6706-6727	Y. Duval	24 Uur voor Doc Silver 1968
V2 De sluipende dood	44	6731-6752	Y. Duval	De sluipende dood 1969
V3 De gijzelaar	44	6808-6829	Y. Duval	De gijzelaar 1971
V4 De zwarte jager	40	6840-6906	Y. Duval	De zwarte jager 1974
V5 Het dal van de angst	44	6927-6948	Y. Duval	Het dal van de angst 1972

Het grootste kijkspel ter wereld	52	7414-7513	

Korte verhalen in Robbedoes

1953
697 De spokende zeerover
698 De tovenaar ontmaskerd
713 Slavenopstand
717 Horatius stond pal
718 Een dwingeland vernederd

1954
719 De kapitein hield zijn hoofd koel
720 Belofte maakt schuld
723 Ziek of niet, hij deed zijn plicht
730 Vercingetorix (onder het pseudoniem Kendy)
743 Een naam die klinkt als een klok
46 De wraak van de Cheyennes

1954
2 De overwinnaar van de dood
4 Ridder zonder vaar noch vrees
8 Francis Drake, de arend der zeeën
11 Wilhelm Tell
12 De goudkoorts
17 Cyrano de Bergerac
25 Muiterij op de Bounty
31 Katsji, de kleine parelvisser
32 De laatste der Mohikanen
36 Robin Hood
42 Richard Leeuwenhart
51 Kerstfeest te Holdenberg
52 Abraham Lincoln

1955
2 De jacht op het everzwijn
5 De roep van de woestijn
9 Blondin
11 Jan Bart
16 De broeders van de kust
20 Het paleis onder de heuvel
22 De groene hel
26 Goud in de woestijn
35 De dolle tocht
38 Spartacus
41 Homerus had toch gelijk
47 De strijd tegen de horden van Attila
50 De U.S.S. Musk is in nood

1956
2 Cervantes
6 Het duel van dokter Laënnec
11 Jean Valjean
13 Dismas, de goede moordenaar
16 De man die trouw bleef
18 De dappere kapitein Crillon
21 De Cid Campeador
22 Christoffel Columbus
25 Michelangelo, de titaan
32 Storm over Byzantium
50 Alexander de Grote

Korte verhalen in Kuifje

1953
12 Leve de sport!
19 Godfried van Bouillon
23 De heldhaftige verdediging van Pé-Tang
24 Waterloo
28 Queen Mab's eerste koers
31 Boksen is gevaarlijk
33 Alain Bombard, alleen over de oceaan
35 De muiters van de Lady Shore
38 Gekke Walter
42 De ondergang van de Tirpitz

Een van de Funcken-verhalen in de 'Oom Wim-serie' in Robbedoes

UIT DE VERHALENTROMMEL VAN OOM WIM
Een naam die klinkt als een klok
EN WAAR WOON JIJ, PAUL?
IN PARIJS, IN DE RUE DE LA TOUR D'AUVERGNE!...
WAT EEN RARE NAAM! NIET MAKKELIJK TE ONTHOUDEN!
HO! HO!... NIET ZO DOORSLAAN, NEEF JE! HET IS EEN DER KLINKENDSTE NAMEN VAN FRANKRIJK EN WEL OM DE VOLGENDE REDEN...

1957

3	Zo werd een held belachelijk gemaakt	
5	De held met het houten been	
10	Murat	
12	Turenne	
15	Vauban	
19	Liever dood dan slaaf	
23	Jacques Coeur	
28	Het Adelaarsjong	
30	De hond van Montargis	
34	De terugtocht van de tienduizend	
36	Sully, dienaar van zijn land	
38	Latour d'Auvergne	
43	James Cook, de ontdekkingsreiziger	
46	De ware geschiedenis van Robinson Crusoë	
50	De geschiedenis van een Kerstlied	
52	Fernando Cortez	

1958

2	Peter de Grote	
5	Surcouf, koning van de kapers	
9	Frederik de Grote	
13	George Washington	
15	William Shakespeare	
19	De fantastische reis van de Vikings	
22	Generaal Gordon	
28	Trenck, de ongelukkige pandoer	
30	Wellington, de ijzeren hertog	
33	De traditie van de Titanic	
36	De burgers van Kales	
38	Vasco Nunez de Balboa	
40	De geheimzinnige kolonel Lawrence	
45	Ambroise Paré, de vader van de chirurchie	
46	Pie XII	
52	André le Nôtre	

1959

3	Yves de Kerguelen	
7	Hij leerde doofstommen spreken	
10	Bernadotte	
12	Op deze steenrots zal ik mijn kerk bouwen	– Duval
15	Bernard Palissy	– Duval
19	Rembrandt	– Duval
24	Een energiek man: Barentsz	– Duval
25	Een kostelijke grap: Latude	– Duval
35	Het bewogen leven van de kaper Jacques Cassard	– Duval
40	Het raadsel van het IJzeren Masker	– Duval
44	Eustache de monnik, de eerste kapper	– Step
47	Een stout stukje van Jan Bart	– Duval
51	Op een kerstavond...	– Duval

1960

1	General Marshall	– Duval
6	Edwin Drake	
12	Jungle Jim: Johnny Weismuller	– L.J. Gernay
15	Pasen in de arena	– Duval
19	De Heer van Joinville	– Duval
24	Cambronne	– Duval
28	Bavastro, de kaper	– Duval
33	Pierre de Coubertin, de vader van de moderne Olympiade	– Duval
35	De eerste marathon	– Duval
38	Hendrik de Zeevaarder	
40	Diogenes	– Duval
44	Howard Blackburn I	– Duval
45	Het eenzame avontuur van Howard Blackburn II	– Duval
48	De schrijver O'Henry	– Step
51	Het doek gaat op voor Hamlet	– Duval

1961

4	William Phips	– Duval
11	Rostoptsjin, de man die Moskou in brand stak	– Duval
16	Ten tijde van Ramses II	– Duval
18	De dappere Franchimontezen	– Duval
21	In de tijd van de Secessie-oorlog	– Duval
28	In de tijd van de ridders	– Duval
32	Uit het leven van Rabelais	– Duval
33	In de tijd van de eerste spoorlijn	– Duval
43	Pieter Bruegel	– Duval
48	In de tijd van de Zevenjarige Oorlog	
49	De automaten zijn geen uitvinding van onze tijd	– Duval

1962

4	Generaal Malet	– Duval
16	Met Pasen komt de lente in het land! (8)	– Duval
18	Ten tijde van het Romeinse Keizerrijk	– Duval
20	De zonen van de zon (8)	– Duval
23	Ten tijde van Elizabeth I van Engeland	– Duval
27	Thomas Cook, de vader van de gezelschapsreizen	– Duval
30	Palestina ten tijde van Christus	– Duval
35	De Gouden Eeuw van de Hollandse schilderkunst	– Duval
40	Ten tijde van de Sansculotten	– Duval
43	20 Jaar en generaal; Jean Cavalier	– Duval
47	Zo was het in het Byzantse Rijk	– Duval
51	Kerstmis in Fisby-College (8)	– Duval

1963

3	Het mirakel op wielen	– Duval
8	Athene ten tijde van Pericles	– Duval
14	Die goeie ouwe tijd	– Duval
15	De man die 10.000 kinderen redde: Eerwaarde Heer Flanagan	– Duval
20	Ten tijde van het Eerste Keizerrijk	– Duval
27	Ten tijde van het machtig rijk der Azteken	– Duval
29	Johannes XXIII, de goede herder	– Step
31	Jamin, de koning der dravers	– Duval
33	Een dagje aan het hof van Catharina de Grote	– Duval
36	De lotgevallen van de giraffe van de koning	– Duval
39	Van spelletje tot telegraaf: Claude Chappe	– Duval
42	Een bliksembezoek aan de U.S.A.	– Duval
45	De mislukte opstand van burgemeester Etienne Marcel	– Duval
48	Toen Venetië schitterde...	– Duval
50	Het drama in de Rue Saint-Nicaise	– Duval
51	Toen Filips II over onze contreinen heerste...	– Duval
53	Een strijder voor de vrede: John Fitzgerald Kennedy	

1964

1	Een acrobaat met blauw bloed	– Duval
5	Toen in Zuid-Afrika de 2e Transvaal-oorlog woedde	– Duval
9	De eerste vlucht over de Atlantische Oceaan	– Duval
10	De duivelskunstenaar Fregoli	– Duval
12	Het oor van Malchus	– Duval
14	De moord op Henri de Guise	– Duval
16	Jean-Baptiste Poquelin, bijgenaamd Moliére	– Duval
18	Lodewijk Napoleon, enige zoon van Napoleon III	– Duval
23	Een moedige zanger... Ange Pitou	– Duval

26	De bliksemtocht van Napoleon	– Duval
31	50 Jaar geleden brak de Eerste Wereldoorlog uit	– Duval
34	Maximiliaan Berlitz	– Duval
39	De held van de Oekraine: Mazeppa	– Duval
41	Twaalf eeuwen Olympische Spelen in de Oudheid	
43	William Britain, van knutselaar tot groot-industrieel	– Duval
48	De ramp van Tsoesjima	– Duval
50	Prettige Kerstdagen	– Duval
52	Een rechtvaardig man: Jean-Baptiste Colbert	

1965

3	Peking-Parijs, 16.000 km	– Duval
4	De laatste gouden medaille was voor Pierre Jouqueres d'Oriola	– Duval
6	Churchill	– Step
9	De slag bij Lepano	
10	De hertog van Enghien	– Deverchin
13	Herrie om Hernani	– Duval
15	De tragische dood van Abraham Lincoln	– Duval
16	Heel Europa lachte om het proces van Vrain-Lucas	– Duval
18	Cornelia, de moeder van de Gracchen	– Duval
20	De koning van de western: Tom Mix	– Duval
21	De list van Zopyrus	– Duval
22	Misdaad wordt altijd gestraft (6)	– Duval
23	Historische details uit de Revolutietijd door G. Lenôtre	– Duval
24	150 Jaar geleden: De slag bij Waterloo	
29	Het proces van maarschalk Ney	– Duval
30	Emile de Girardin, de uitvinder van de moderne journalistiek	– Deverchin
31	Gaius Marius	
36	De laatste jaren van Napoleon op het eiland Sint Helena	– Duval
37	Walter Scott, de Schotse dichter-schrijver	
38	Het schandaal rond Therèse Humbert	- Duval
39	Samuel Morse, schilder, beeldhouwer en uitvinder van de electrische telegraaf	– Deverchin
42	De overwinning van Matterhorn	
43	De platen van J-Ch. Pellerin uit Epinal	– Duval
44	De zeeslag bij Actium	– Duval
45	De koning van de Vendée	– Duval
46	De eerste Grote Prijs van de Franse Automobielclub	- Duval
49	Wie was Naundorff? Het raadsel van de Temple	– Duval
51	De waarheid over het halssnoer van de koningin	- Duval

1966

2	Madame Sans-Gène	
3	Peter Collins, de gentleman achter het stuur	– Duval
5	Leroy, de kleermaker van Napoleon	– Duval
9	Jean Lafitte (5)	– Step
41	De tocht van de Shenandoah (6)	– Step

1967

13	De vrouwe van Armoises	– Laymilie
17	Het besluit van Lodewijk XV (5)	– Laymilie
32	Een kroon voor het westen	– Duval
43	De eerste wapenfeiten van George Washinton (7)	– Dusart

1968

7	Het wassenbeeldenmuseum van Marie Tussaud	– Duval
36	De legende van koning Sebastiaan (6)	– Duval

1969

4	Ambrosius, een moedig kerkvorst	– Duval
32	De 'Confiance' tegen de 'Kent'	

Een van de meer dan tweehonderd komplete historische verhalen die de Funckens voor weekblad Kuifje tekenden

DE ROMEINEN ZULLEN VOOR DAG KOMEN!
WAT EEN UITWEG
DEZE KANT SCHIJNT ONS KANS TE LIJN
ZE ZIJN STERK! WE KOMEN NOOIT DOOR HUN LINIE HEEN!
ZE HEBBEN HUN KAMPVOGE-LS GEROEPEN, ZE ZIJN UIT-HONGERD!
WE ZIJN DOODDE ONEINDIG OVERWEL-DIGD!
WE ZIJN
NOG NIET! MOED HOUDEN! BEDENK DAT WE TEN MINSTE EEN KANS HEBBEN!
ZIE JE DE KANT GAAN KIJKEN
HET ZIJ STEVIG SAMEN JULLIE DAT OOK!
HAPALIE UIT OPERS VAN DE WILDE WIJNSTOKKEN DIE DE ROTSEN BE-DEKKEN!
'K BEN DE LAATSTE, ALS DE LADDER NU MAAR NIET BREEKT
DAAL VERDER AF, MAAR STIL! WACHT BEVELEN AAN DE VOET OP MIJ!
IN HET VALLEN VAN DE DAG

Het verhaal Slavenopstand van de Funckens verscheen in 1953 in nummer 713 van het weekblad 'Robbedoes'. Twee jaar later gebruikten ze het zelfde verhaal voor Spartacus in weekblad 'Kuifje'. Op de volgende acht pagina's publiceren we de twee versies.

DAGEN EN WEKEN GAAN VOORBIJ
GRAVEN JULLIE GEN KANAAL NAAR ZEE?
WE SNIJDEN JE VAN HET
WAT EEN HEER!

WE ZULLEN OVERWINNEN ZWEREN JULLIE MET MIJ HET BITTERE EINDE?
STERVEN VRIENDEN? VECHTEN TOT
JA, LIEVER DAT DAN SLAAF TE
IN GODE' BRENG ME NU MIJN STRIJDROS!
HIER IS HET!
WAAROM DEED JE DAT? WE HEBBEN ER GEEN ENKEL TE VEEL!
WAT DOE JE TOCH
ACHT ER OP LOS
NOOIT! DAAR! LEVEND ZUL JE MÉ NIET KRIJGEN!
DE LIJKEN VAN MIJN VIJANDEN HINDEREN ME! AAAAA!

SPARTACUS

In het jaar 73 v. Christus trokken de Romeinse Legioenen door het Noorden van Macedonië en overschreden de grens van Thracië, het huidige Bulgarije

Prins de zonen hebben de naburige stad in genomen

We moeten naar de bergen vluchten

Ze hebben het dus gewaagd! Is hun honger naar macht en land dan werkelijk onverzadigbaar?

Vlucht met al de rijkdommen van dit paleis naar de bergen

Vluchten? Geef m'n wapens m'n paard, ik zal hen tonen dat een prins van Thracië geen lafaard is!

Een weinig later

jullie schenden zonder enige reden het grondgebied van een onafhankelijk land Ik vraag jullie dringend om te keren!

Alvorens Spartacus de tijd heeft z'n zwaard te trekken, wordt hij van alle kanten door zijn soldaten omringd

Die kerel ziet er uit als een lammetje Laten hem en hond hier vast aan een waren Hij kan de kudde bewaken

Wie ben je kameraad? Ik heet Labeon en ben student in de philosofie

Ik ben Spartacus neef van de koning van Thracië

Ik ben uit en Ze hebben me gevangen genomen omdat ik zei dat het brutaal geweld de geest moest zou overwinnen Reeds dagen sleepen ze me mede Ik kan niet meer

Heb vertrouwen vriend Eens zal ik hen doen boeten voor al het leed dat zij over ons gebracht hebben

Een week later worden de gevangenen aan boord van een Romeinse galei gebracht Naar Rome gaat de tocht

STAR

Vlugger! Vlugger! Op maat roeien, lulaards! Op maat!

Doe alsof je roeit. Ik trek voor twee!

En na een lange moeilijke reis in de vijandigste voorwaarden

worden de ongelukkige gevangenen te Neapolis uitgeschreven

Legeroverste Claudius' Voorheen derd twee en twintig stuks Drie duizend sesterces per hoofd!

De regering wil ons dus ruineren! Indien jul lie ze dan nog gezond af leveren en in staat om te werken

De volgende dag op de slavenmarkt

Edele Marcus bekijk de slaven Er zijn werkelijk knappe kerels bij sterk en gezond

Ik zoek een leermeester voor mijn zonen

Ik heb een prick Student in de philosofie! Hij spreekt en schrijft vier schitterende talen

Hij ziet er vriendelijk uit

Hoeveel?

Koop hem vader

Tien duizend sesterces een geschenk Ik ver het te aan!

Hier is het geld Maar die boeien los Hij ziet er niet uit alsof hij ons zal opeten!

kijk eens wat een reus mees ter! Groot breed geschouderd spieren als van een worstelaar In heel de stad vind je zijns gelijke niet!

Maar ik ken Claudius! Hij zal er een fortuin voor vragen

Spartacus wordt gekocht door Pison een gekend organisator van circusspelen De prins van Thracië moet reeds dagenlange spelen en zal tijdens de eerste ronde spelen als gladiator in de arena treden

In de tijd van één negende heeft hij de reus op de grond gelegd Dat is knap! En hoe heet die nieuwe kampioen?

Dat weet ik niet Ik heb gehoord dat Pison hem over drie dagen met Faustin zal laten vechten in het groot circus

Doch Spartacus heeft andere plannen en gewonden

Ik voel dat ik m'n krachten terug gevonden heb Wacht!

SPARTACUS

SPARTACUS

We zullen hen tonen wie vandaag
Het bekken werd neergelaten!
Draai aan de as!
We moeten de paarden van de wacht nemen dan kun
De stem van Spartacus werd gehoord De slaven zijn tegen hun meesters opgestaan en hebben hun jonge leider tot in de bergen gevolgd. Zij vormen een leger van 40 000 man!
We zullen
Soldaten! Volg die
Waar de volgelingen van Spartacus zetten aan de aanval
Lucullus
Lucullus
Lucullus

Strips en onderwijs

door Har Brok

Het forum, v.l.n.r. Peter van Trigt, Cees Tahey, Gerrit Luidinga, Lenze L. Bouwers, Har Brok

In ons vorige nummer heeft u een uitvoerig verslag kunnen aantreffen van de onlangs in Breda gehouden Strip-3-daagse. In dat verslag ontbrak de conventie *Strips en onderwijs*, die gehouden werd op de openingsavond. In dit artikel komen we in die zin op de Strip-3-daagse terug. Onder leiding van IJf Blokker hielden op die avond een vijftal sprekers een circa 15 minuten durende inleiding over het conventiethema. Hun betrokkenheid bij het onderwerp mocht bekend verondersteld worden door verschillende publikaties en lesboeken, terwijl de eerste vier sprekers daarbij nog konden bogen op hun praktijk als leerkracht. We hadden in dit verslag graag een weergave gegeven van de discussie die zich had moeten ontspinnen naar aanleiding van hun statements. Die discussie ontspon zich echter niet, ondanks alle moeite die Het Stripschap zich had getroost. De zaal was nagenoeg leeg, wat bewees dat het conventieonderwerp achterhaald was of onomstreden: in elk geval van een te geringe importantie om toehoorders te trekken. Typerend bleek al het feit dat de journalist die in *De Volkskrant* een beschouwing ten beste gaf over het conventiethema zijn interesse wist te beperken tot wat hem aangereikt werd via de door H. Duncker samengestelde conventiebundel. In deze zin moet de conventie als mislukt beschouwd worden, maar middels de hieronder afgedrukte inleidingen van de verschillende sprekers willen we toch vastleggen wat er tijdens de conventie aan de orde gesteld is. Wellicht noopt het u als lezer tot nadere reakties.

De strip vanuit de pedagogische optiek

door Peter van Trigt

Mijn aanwezigheid hier in dit forum heeft waarschijnlijk geen andere reden dan dat er niemand anders kon worden gevonden, om over het onderwerp: 'de pedagogische kanten van het stripverhaal' te spreken. Zelf ben ik veel meer geïnteresseerd in de didactische kanten van de strip – met name in het talenonderwijs. Daar is veel meer over te vertellen en het is praktijkgericht in tegenstelling tot mijn onderwerp van vanavond. Daar de tijd voor uitgebreide literatuurstudie ontbrak, heb ik in de eerste plaats mijn geheugen geraadpleegd. Hoe gaven mijn opvoeders in de praktijk uiting aan hun gevoelens met betrekking tot het stripverhaal?

In het midden van de vijftiger jaren kwam ik intensief met strips in aanraking, omdat sommige klasgenoten toen reeds bergen van zulk leesmateriaal bezaten. En dat had te maken met het feit dat de lagere school die ik bezocht min of meer in een volksbuurt stond. De aanwezigheid van de strip aldaar was dan ook een sociaal-cultureel verschijnsel dat los stond van enige pedagogische sturing. Sterker nog: de leerkrachten negeerden of bestreden dat soort lectuur van harte. De enige geoorloofde plaats op school was de kachel in de winter en de scheurmand gedurende de rest van het jaar. Overigens heette de strip toen nog beeldverhaal. Achteraf bezien is de grote afkeer bij de 'pedagogen van staatswege' daarvoor ook wel enigszins begrijpelijk. Het enige visuele materiaal wat toen nog op school gebruikt werd waren de illustraties van Jetses, Isings of Bottema in de lesboekjes en de overbekende wandplaten van onder andere Isings en Koekoek aan de muren. Alles materiaal van een zéér hoog artistiek niveau met een maximum aan didactische lading. Niet voor niets had bijvoorbeeld elke wandplaat een compleet boekwerkje als handleiding.

Voor wie uitsluitend gewend was met zulk materiaal om te gaan moeten verhalen als die van Akim, Dick Bos en Kick Wilstra met het slechte papier, waarop ze gedrukt waren, de vaak volgelopen cliché's, de matige tot onbeholpen tekeningen en de belettering om-van-te-huilen een gruwel zijn geweest.

Wel door de beugel konden verhalen van bijvoorbeeld Flipje van Tiel, Bulletje en Bonestaak, Bruintje Beer, Kappie, Olle Kapoen, Tom Poes enz. Geen leerkracht zou het echter in z'n hoofd halen dergelijk onschuldig, maar wél verantwoord geacht lesmateriaal – in de les te betrekken. Men moest letters leren lezen. De rest was bijzaak en motivatie flauwekul. Bovendien zal de leerkracht de minder nauwe aansluiting van het beeld op het woord, zoals dat bijvoorbeeld het geval was met al het illustratiewerk van Jetses – men kan spreken van een één-op-één-vertaling – als storend hebben ervaren. Het beeld leidde niet náár de tekst maar ervan af.

Resumerend kan gesteld worden dat:

a. het beeldverhaal als zodanig zeker niet

door de school in de ban werd gedaan; dat gold slechts voor een bepaalde categorie,

b. de mogelijkheid van het beeldverhaal als hulpmiddle absoluut niet werden onderkend.

Eenmaal op het gymnasium aan het eind van de vijftiger jaren raakte bij mij de strip op de achtergrond. Dat kwam niet alleen door de leeftijd, maar vooral door het overvloedige aanbod van verplichte, informatieve lectuur en vrijwillige belangstelling voor 'literatuur'. De enige plaatjes die op school aan bod kwamen waren de dia's van de docent klassieke talen met kunstschatten en monumenten uit de klassieke oudheid. Voor de rest bestond het lesprogramma uit lettercultuur en verbalisme. Zoiets als een beeldverhaal paste daar totaal niet in en werd stilzwijgend genegeerd.

Bedenkt men dan, dat thans in het voorgezet onderwijs gebruik wordt gemaakt van Asterix in het Latijn, dat de Alex-albums door een aantal docenten klassieke talen en geschiedenis als waardevolle achtergrondinformatie worden beschouwd en dat talloze stripfragmenten in allerlei leergangen zijn verwerkt, wordt of was u al duidelijk hoezeer de acceptatie van de strip in het onderwijs is veranderd. Het terecht door Het Stripschap bekroonde boek *Stripwerk* is nog eens een bewijs temeer en ook in het leermateriaal voor het lager onderwijs zijn stripelementen niet ongebruikelijk.

Maar dat alles betekent *absoluut* niet dat er nu – in tegenstelling tot vroeger – van een positieve acceptatie of zelfs een bewuste promotie van de kant van de pedagogen sprake is.

Schoolmeesters lopen nooit voorop en van de pedagogiek als wetenschap zijn evenmin impulsen te verwachten. Door haar gewortelheid in het schoolse systeem en het ontberen van een empirische basis – daarvoor is ze op de psychologie aangewezen – zal ze haar discipelen, de leerkrachten dus, eerder sterken in een afwachtende houding dan 'pionieren' stimuleren.

Dat de strip nu wel een, zij het ook nog steeds bescheiden plaats in het onderwijs heeft, is dan ook geenszins haar verdienste. Het is slechts een gevolg van talloze andere maatschappelijke factoren en ontwikkelingen, waarop de pedagogiek geen enkele invloed heeft uitgeoefend. Om er slechts enkele te noemen; goedkopere en verbeterde druktechnieken waardoor grotere aantrekkelijkheid van de strip, commercialisering op Amerikaanse leest waardoor een enorme uitbreiding van het marktaandeel en bovenal de spectaculaire ontwikkeling van de tv met z'n overweldigend programmaaanbod voor de jeugdige kijkers waardoor 'plaatjeskijken' is gelegaliseerd.

Wellicht dat u nu ook beter mijn twijfel aan het belang van het mij toegewezen onderwerp begrijpt.

Toch wil dat niet zeggen dat de strip vanuit pedagogisch standpunt niet een aantal positieve elementen zou bevatten, die een volwaardig gebruik in het onderwijs ten volle rechtvaardigen.

a. De vaak zeer levendige en springerige

STRIPS EN ONDERWIJS

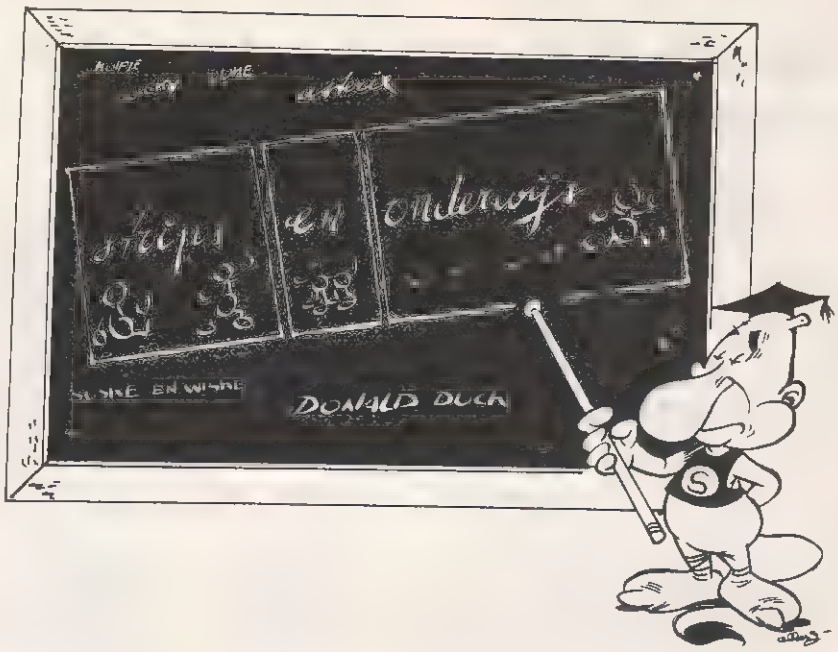

HET STRIPSCHAP

CONVENTIE 16 SEPTEMBER 1983 - 'HET TURFSCHIP' BREDA

beelden, waar de humor vanaf spat – zelf vind ik de Guust-albums daarvan een goed voorbeeld, maar ook albums als die van Flippie Flink al is het tekenwerk wat statischer – dragen ongetwijfeld bij tot het stimuleren van een kritisch-creatief denken bij de kijker/lezer.

b. Het taalgebruik is dikwijls van zo'n kwaliteit dat met behulp van de strip via het beeld de leerling op een hoger talig niveau gebracht kan worden. Iets wat in een groot aantal gevallen via taal sec niet lukt. Wat niet wil zeggen dat men het in de huidige lespraktijk tegen beter weten in niet nog steeds bijna uitsluitend via die weg probeert.

c. Überhaupt helpt het feit dat in de strip de taal is ingebed in een rijke visuele kontekst als communicatiemiddel, en niet als beschrijving, de leerling zelf correct te communiceren. Dat geldt in ieder geval voor het vreemde talenonderwijs, hoewel ik me ervan bewust ben met die opmerking alweer met een been in de didactiek te staan.

d. Tussen de docent en de leerling is er per definitie een afstand op grond van ervaring, opleiding, beleving enz. Doordat bijna alle leerlingen geïnteresseerd zijn in strips en er gevoelsmatig bij betrokken zijn, kan de strip zelf, indien de docent ook van strips houdt, die afstand gewoon overbruggen. Zelf heb ik dat als buitengewoon positief effect ervaren.

e. En tot slot is er de – bij mijn weten nog nauwelijks gebruikte – mogelijkheid, om via het beeldverhaal het abstractievermogen van de kijker/lezer te vergroten. Twee dingen brachten mij op dat idee: de foto's die gezocht werden bij tekeningen uit Kuifje-albums en het computer-schildpadje dat bij Logo (een programmeertaal) over het beeldscherm op aanwijzingen van de leerling loopt, kruipt, holt, vliegt of ineens verdwijnt. Waarom dan niet de omgekeerde weg

van het Kuifje-procedé bewandeld en de leerling vanuit een exakte weergave van de werkelijkheid, vanuit foto's/filmfragmenten laten ontdekken hoe dezelfde werkelijkheid in de strip vaak tot een enkele lijn wordt gereduceerd en daarom toch niet minder exakt is. Naar mijn mening zou op die manier de overstap naar de abstracties van de β-wetenschappen veel minder abrupt zijn.

Maar om te eindigen met een veel gebruikt citaat van Goethe zij het ook in een enigszins gewijzigde vorm: 'Alle Theorie ist grau, erst in der Praxis zeigt sich der Meister'

Didactische 'Strip'-onderwijsmiddelen

door Cees Tahey

Vlak voordat ik de voorbije zomer met vakantie zou gaan, kreeg ik het verzoek om op deze avond in het kort iets te zeggen over 'Strips en onderwijs'. Het verzoek hield, zo stond in de brief, verband met 'eerdere publicaties van mijn hand, die in het oog sprongen'. Dat klinkt alsof ik op dit terrein heel wat afgeschreven heb en deskundig zou zijn. Dat is een misverstand; vrijwel alles wat ik over strips en onderwijs te melden heb, is te vinden in een artikel van ongeveer 18 pagina's – als je alle plaatjes wegdenkt zijn het er nog maar een stuk of 10 – dat ik schreef voor lezers van het tijdschrift *MOER*, het blad van de Vereniging voor Onderwijs in het Nederlands. Een praktische uitwerking van de gedachten in dat artikel verscheen vervolgens in *STRIPWERK*, een schoolboek over en met strips voor de lessen Nederlands in het voortgezet onderwijs. Ik heb dat boek samen met Betty Sluyzer en Fred Marschall samengesteld en het is – het is u hopelijk niet ontgaan – afgelopen voorjaar op de markt gekomen.
Wat ik vanavond te vertellen heb, hebt u dus al eens ergens kunnen lezen. Als u daar tot nu toe niet aan toegekomen was, blijft u dan maar luisteren; u bent er nu toch.
Verwacht u overigens geen uiteenzetting van mij over 'Strips en onderwijs'; ik ben Neerlandicus en beperk me daarom tot enkele overwegingen die je kunt hebben om in de lessen Nederlands met strips te werken, en de mogelijkheden daartoe.
Eerst een stukje geschiedenis.
Waarom ben ik mij ooit als leraar Nederlands met strips gaan bezighouden, en hoe zijn Betty, Fred en ik ertoe gekomen om een stripwerkboek voor schoolgebruik te maken?
Een jaar of tien geleden werkte ik als coördinator bij de toenmalig landelijke her- en bijscholing Nederlands, bedoeld voor leraren in het lager en beroepsonderwijs en het mavo. In de cursussen die mijn collega's en ik verzorgden, stimuleerden we de cursisten onder meer om in hun school eens na te gaan, wat hun leerlingen zoal in hun vrije tijd, voor hun plezier, lazen. We hadden een zekere populariteit van stripverhalen verondersteld, maar dat strips zo hoog genoteerd stonden als uit die onderzoekjes 'in het veld' bleek, was nieuw voor ons. We vonden dat je daar in je leesonderwijs niet omheen kon; integendeel: dat je dat gegeven in je lessen moest gebruiken. Maar niemand van ons wist er echt goed raad mee: in onze eigen opleiding tot leraar Nederlands was aan zoiets triviaals en verderfelijks als een stripverhaal, nooit enige aandacht besteed.
Een poosje later ging ik met een aantal van mijn collega's uit de bijscholingsclub beginnen met het schrijven van een schoolmethode, *TAALWERK*, bedoeld voor het voortgezet onderwijs. Vanaf het begin stond voor mij vast dat we in de methode ook iets met strips moesten doen. Om mijn eigen kennis van zaken op dit punt wat te vergroten, ben ik me toen maar wat gaan inlezen, in *STRIP VOOR STRIP* van het duo Kousemaker – Willems bijvoorbeeld, in *SCHIJNHELDEN EN NEPSCHURKEN* van Geel en Fuchs, maar voornamelijk in Duitse literatuur over 'Comics in der Schule'. Want over strips mocht in Nederland dan al wel het een en ander gepubliceerd zijn, over strips en onderwijs viel hier niet veel te vinden. In deel 1 van onze methode verschenen inderdaad een paar striplessen, een voorzichtig begin; in de volgende delen zouden uitbreiding en verdieping volgen. En toen kwam er een kink in de kabel.
Toen de voor deel 2 opgezette striplessen, samen met de rest van de kopij naar de uitgever gingen, deden zich problemen voor. Voor het opnemen van de strips die ik gebruikt had, bleek het niet eenvoudig de auteursrechten naar behoren te regelen en bovendien vond onze uitgever die striplessen wel erg veel ruimte in beslag nemen; het boek liep gevaar dik en daarmee – in vergelijking met concurrerende schoolboeken – te duur geworden. Uiteindelijk verschenen in deel 2 geen vervolg-striplessen op die uit deel 1. Dat bevredigde ons niet, de auteursgroep niet en eigenlijk ook de uitgever niet. In onderling overleg hebben we toen besloten een apart stripwerkboek te maken, een boek dat gebruikt kan worden naast het 'gewone' schoolboek, door scholen die dat willen.
Goed, dat boek is er dan nu; we hebben geprobeerd er een goed boek van te maken en dankzij de zorg van Fred voor de vormgeving, is het – vinden wij – nu nog een prachtboek geworden ook.
Natuurlijk hebben we, toen we aan de klus begonnen, ons goed afgevraagd *waarom* we wat met stripverhalen wilden in de lessen Nederlands, *wat* dan wel en *hoe*. Ik zal proberen onze gedachten daarover aan jullie duidelijk te maken. Eerst geef ik heel globaal aan *hoe* wij met strips willen werken. Vervolgens zal ik uiteenzetten hoe onze opvatting over werken met strips verband houdt met onze ideeën over moedertaalonderwijs en *wat* we met behulp van lessen over en met strips willen bereiken.
Eerst dus nu: hoe willen wij werken met strips?
Wij vonden, en vinden nog, dat je als je met strips in de Nederlandse les iets zinnigs wilt doen, er globaal drie gebruiksmogelijkheden zijn.
Je kunt allereerst aandacht besteden aan 'stripsspecifieke zaken', het medium strips als onderwerp van je les nemen. Daarbij staat ons dan wel een op de normale lezer gerichte aanpak voor ogen: die lezers staan centraal, zij moeten de lol die ze aan hun lectuur beleven, niet verliezen door de manier waarop ze er op school mee aan de slag moeten. Strips worden door zo'n normale lezer snel verwerkt; lessen over strips moeten daarom óók de nodige vaart hebben. Wij zijn dus geen voorstanders van bijvoorbeeld het grondig analyseren van een stripverhaal door leerlingen in het voortgezet onderwijs; de lol vergaat je als striplief-hebber dan wel. Wel willen we de leerlingen middelen ter hand stellen eigen-aardigheden in verschillende soorten strips te ontdekken, en hun kijk-/leeservaringen met anderen uit te wisselen. Het werken met strips als object van de les kan uitmonden in het zelf maken van een stripverhaal; meestal is dat dan een co-produktie van een groep leerlingen.
Een tweede mogelijkheid is strips in de les te gebruiken als didactisch hulpmiddel, voor het aanleren van bepaalde vaardigheden. Binnen het moedertaalonderwijs blijkt het mogelijk om in alle aan te leren vaardigheden – praten en luisteren, schrijven en lezen, denken over taal – te oefenen.
Een derde gebruiksmogelijkheid zien wij in het benutten van stripverhalen als uitgangs-

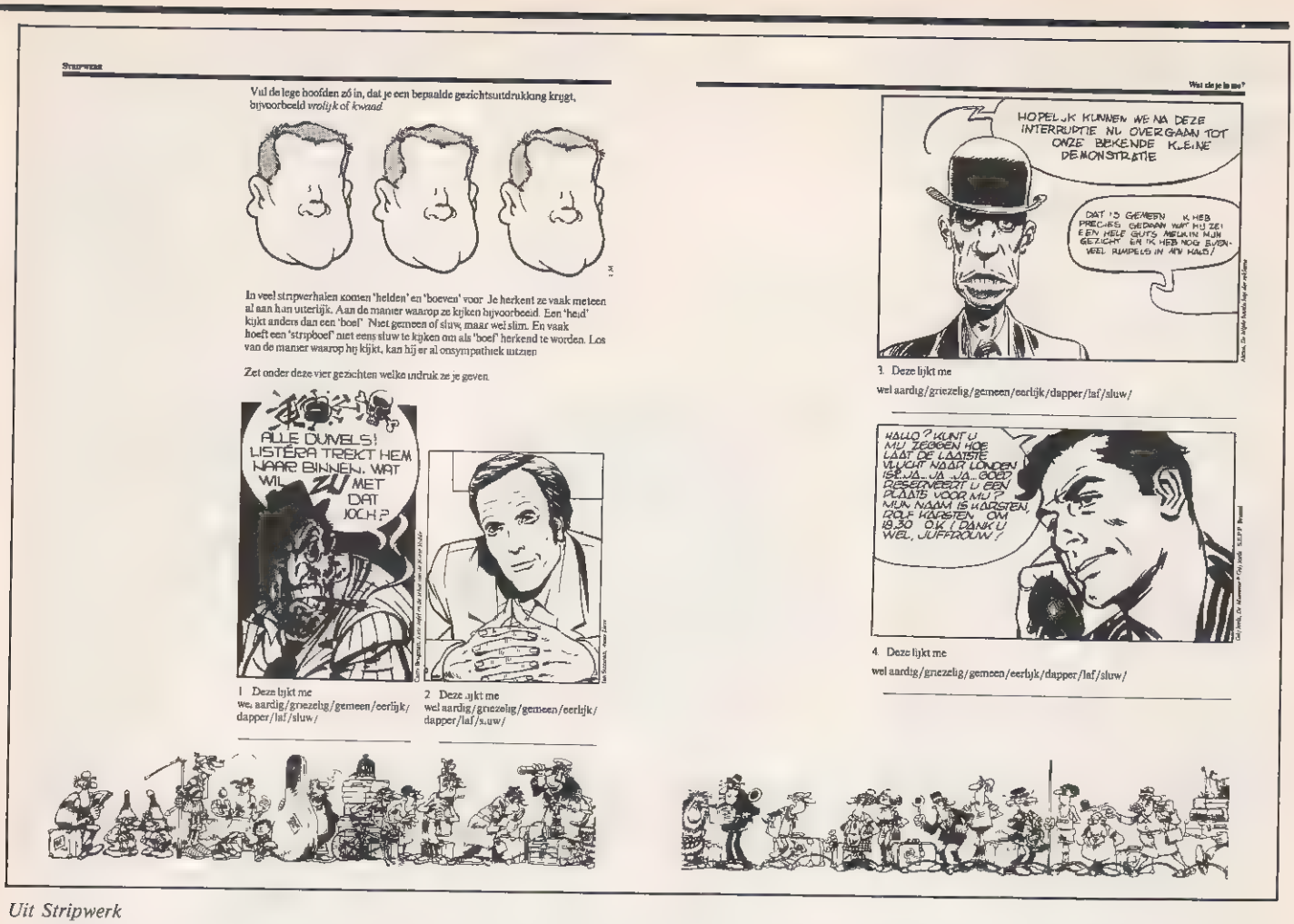
Stripwerk
Vul de lege hoofden zó in, dat je een bepaalde gezichtsuitdrukking krijgt, bijvoorbeeld *vrolijk* of *kwaad*
In veel stripverhalen komen 'helden' en 'boeven' voor. Je herkent ze vaak meteen al aan hun uiterlijk. Aan de manier waarop ze kijken bijvoorbeeld. Een 'held' kijkt anders dan een 'boef'. Niet gemeen of sluw, maar wel slim. En vaak hoeft een 'stripboef' niet eens sluw te kijken om als 'boef' herkend te worden. Los van de manier waarop hij kijkt, kan hij er al onsympathiek uitzien
Zet onder deze vier gezichten welke indruk ze je geven
ALLE DUIVELS! LISTERA TREKT HEM NAAR BINNEN. WAT WIL ZIJ MET DAT JOCH?
1 Deze lijkt me
we, aardig/griezelig/gemeen/eerlijk/dapper/laf/sluw/
2 Deze lijkt me
wel aardig/griezelig/gemeen/eerlijk/dapper/laf/sluw/
Wat zie je in me?
HOPELIJK KUNNEN WE NA DEZE INTERRUPTIE NU OVERGAAN TOT ONZE BEKENDE KLEINE DEMONSTRATIE
DAT IS GEMEEN. IK HEB PRECIES GEDAAN WAT HIJ ZEI! EEN HELE GUTS AFGEKLOPT MIJN GEZICHT EN IK HEB NOG EVEN VEEL RIMPELS IN MIJN HALS!
3 Deze lijkt me
wel aardig/griezelig/gemeen/eerlijk/dapper/laf/sluw/
HALLO? KUNT U MIJ ZEGGEN HOE LAAT DE LAATSTE VLUCHT NAAR LONDEN IS?...JA...JA...JA...GOED! RESERVEERT U EEN PLAATS VOOR MIJ? MIJN NAAM IS HARSTEN, ROLF HARSTEN. OM 18.30 OK! DANK U WEL, JUFFROUW!
4 Deze lijkt me
wel aardig/griezelig/gemeen/eerlijk/dapper/laf/sluw/

Uit Stripwerk

of onderzoeksmateriaal bij thematisch opgezette, projektachtige lessenseries. In zulke lessen kan bijvoorbeeld onderzocht worden: het gebruik van strips in de reclame, de strip als graadmeter voor de in een samenleving in omloop zijnde waarden, normen en vooroordelen, de strip als instrument voor het voeren van politieke propaganda of het verspreiden van politieke denkbeelden, enzovoort.

Er bestaan uiteraard goede en slechte strips. Welke strips in de les gebruikt worden, hangt af van het doel dat je met die les hebt. Is dat doel de leerlingen kennis te laten maken met 'wat er zoal te koop is', dan kan de leraar of lerares niet heen om beeldromans als Hessa, Oltretomba, Ivanov's Beeldroman, en zo meer. En ook niet als het thema 'discriminatie in de massamedia' aan de orde is. Gaat de les over subtiele beeldsymbolen, dan is Asterix een geëigende strip. En als in de les bewerkingen van een literair werk onder de loep genomen worden, dan kun je terechtkomen bij een deel uit de stripserie Illustrated Classics. Ik kom tenslotte toe aan de vraag hoe onze opvatting over 'werken met strips' verband houdt met onze ideeën over de manier waarop wij onderwijs, in dit geval moedertaalonderwijs, willen geven.

Een van de wezenlijke dingen die de school moet doen, is leerlingen de gelegenheid geven kennis te verwerken van en inzicht in de wereld waarin zij leven. Dat betekent dat je als leraar Nederlands moet zorgen het sociaal-communicatief gedrag van je leerlingen te ontwikkelen: de sociaal-communicatieve leerling immers zal zijn taal ervaren als middel om wat hij aan zichzelf en de wereld om zich heen waarneemt en ervaart, te overdenken, er met anderen over van gedachten te wisselen, te interpreteren en te ordenen. In onze zienswijze dienen bij de ontwikkeling van dat gewenste gedrag *alle* facetten ervan aan de orde te komen. En dat zijn niet alleen talige facetten, want in vrijwel geen enkele uiting van mensen zijn het alleen taaltekens die de informatie overdragen. In praktisch alle uitingen vindt een koppeling plaats tussen verschillende tekensystemen. In een gesprek bijvoorbeeld kan een gezichtsuitdrukking soms meer zeggen dan woorden, en ook houdingen en gebaren van de gesprekspartners hebben betekenis. Wie naar de radio luistert, krijgt heel wat informatie via niettalige geluiden. Bij geschreven en gedrukte teksten geven typografie en lay-out informatie en bovendien beïnvloeden ze de waardering van de lezer voor de inhoud van die teksten.

Ook afbeeldingen, zoals foto's en tekeningen, kunnen een belangrijke rol spelen bij de informatie-overdracht. Een koppeling van talige en visuele informatie vindt bijvoorbeeld plaats in televisieprogramma's, kranten, advertenties, tijdschriften. En ook in strips.

In strips komen trouwens heel wat verschillende tekensystemen bij elkaar. Immers, in strips spelen tekens een rol uit het taalsysteem, uit beeld-'systemen', uit het niet talige geluiden-'systeem' (denk aan lettertype, formaat en dikte van de letters, trillijntjes, en dergelijke) en in veel gevallen ook uit het kleurensysteem.

Moedertaalonderwijs houdt zich bezig met communicatieve uitingen, van de leerling zelf én van de samenleving waarvan hij of zij deel uitmaakt. Voorzover dat onderwijs in de moedertaal zich daarbinnen bezighoudt met het verwerven en verwerken van informatie, zou het erop gericht moeten zijn die vaardigheden bij de leerlingen aan te leren en te ontwikkelen, die hen in staat stellen *alle* belangrijke informatie in een uiting te herkennen, te interpreteren en op waarde te schatten. Parallel daarmee zou het de leerlingen de middelen moeten leren hanteren waarmee ze gegrond en adequaat op een uiting kunnen reageren. En natuurlijk moet het uiteindelijk bij de leerlingen een houding bewerkstelligen die het mogelijk maakt, dat ze hun leerervaringen integreren in hun dagelijkse doen en laten.

Wie zo'n doelstelling onderschrijft, zal ook andere dan talige tekensystemen in z'n lessen moeten betrekken en verbanden moeten leggen tussen de verschillende tekensystemen. Dan kan bijvoorbeeld aan de hand van reclame-boodschappen, aan de hand van tv-uitzendingen en -series, met geïllustreerde bladen. Het kan ook, en heel goed, met stripverhalen. Wij hebben de strip gekozen omdat we vinden dat het gebruik van strips als materiaal in de lessen Nederlands een aantal voordelen heeft: vrijwel alle leerlingen zijn ermee vertrouwd, het materiaal is in allerlei soorten en in ruime mate, vaak voor niet al te veel geld, te krijgen.

De strip in het lager onderwijs

door Gerrit Luidinga

Zoals men nog steeds – om maar eens een voorbeeld te noemen – in Sicilië ervan overtuigd is dat het lezen leidt tot krankzinnigheid, zo is het feit dat op menige Nederlandse lagere school de opvatting wordt omhelst dat het lezen van strips de kinderen voor het zogeheten echte lezen bederft.
Ik noem beide opvattingen in één adem, omdat ze voor elkaar in achterlijkheid niet onderdoen. En denk niet dat ik maar wat uit mijn duim zuig. Tijdens mijn veelvuldige bezoeken aan lagere scholen in heel Nederland om propaganda te maken voor de oprichting van boekwinkels op scholen, bleek er dikwijls grote verwarring te heersen omtrent de legaliteit van stripverhalen binnen het onderwijs.
Zowel onder ouders als onder leerkrachten.
Er moet nog heel wat gebeuren om het stripverhaal in het onderwijs een plaats te geven die recht doet aan de kinderen, aan het onderwijs en aan het stripverhaal zelf.
De kinderen zijn er rijp voor, al heel lang.
Het onderwijs, en dus de volwassenen blijkbaar nog steeds niet.
Het is godzijdank al niet meer zo dwaas als in mijn jeugd, toen de wijkagent er persoonlijk op toezag dat de tot verderf leidende boekjes van Dick Bos uit de onschuldige kinderhanden werden gegrist.
En het is ook zo dat op menige school strips al of niet oogluikend worden toegelaten. Maar het enige wat er dan mee gebeurt, is dat ze worden gebruikt als tijdvulling. En dit is te weinig, maar ja, wat wil je, als op veel scholen ook het lezen van gewone boeken nog maar nauwelijks structureel wordt gestimuleerd.
Deze strip-driedaagse is van grote betekenis om haar mogelijke uitstraling naar het onderwijs, dat tot de ontdekking moet komen dat het een belangrijke taak kan hebben in het lezen van en het werken met strips. Ik heb nogal wat moeite met de term kindgericht onderwijs; nog erger wordt dit, als in dit onderwijs de strips worden veronachtzaamd.
Want het lezen van stripverhalen is een van de meest voorkomende vormen van vrijetijdsbesteding van kinderen. Hierop zou men in het onderwijs op allerlei terreinen prachtig kunnen aansluiten. Prachtig, omdat de belangstelling van het kind bijvoorbaat is gewekt. De mogelijkheden zijn er in veelvoud, maar ze worden nog niet of nauwelijks nog benut.
Nu ligt het ook weer niet zó voor de hand dat iedere leerkracht ertoe komt om zelf op dit terrein baanbrekend werk te verrichten.
Ik wijs op de voortreffelijke uitgave *Stripwerk* van Cees Tahey, Betty Sluyzer en Fred Marschall, bestemd voor het voortgezet onderwijs. Zoiets, maar dan aangepast, zou er ook in het lager onderwijs moeten komen, zo mogelijk met ondersteuning van een speciale cursus van de Nederlandse Onderwijs Televisie. Ik overweeg om binnenkort in deze kring een voorstel hierover te deponeren.

Zo'n leerstofpakket zou zich kunnen toespitsen op de volgende uitgangspunten:
- waardering voor de strip als een vorm van vrijetijdsbesteding
- waardering voor de strip als kunstvorm, waarbij het selectieve appreciatievermogen wordt gescherpt
- kennis van de belangrijkste stripgenres
- kennis van de uitdrukkingsmiddelen: tekst-beeldcominatie, taaltekens, beeldende en filmische tekens
- kennis van principes: typering van de personen, sjablonisering van de behandeling, polarisering tussen uitersten
- aansporing tot het zelf maken van strips

Wanneer een dergelijk leerstofpakket van goede kwaliteit is, kan dit van positieve invloed zijn op vele facetten van het onderwijs, zoals:
- het mondelinge en schriftelijke taalgebruik;
- de maatschappelijke bewustwording;
- het kunstonderwijs;
- het concentratievermogen en de combinatievaardigheid, enfin, en op wat al dan niet.

Dat er ook legio mogelijkheden zijn om de strips als een didactisch leermiddel te gebruiken, is in allerlei publicaties al uit de doeken gedaan. Ik volsta ermee door erop te wijzen dat ook in het lager onderwijs de strip als informatiedrager van groot belang kan zijn. Zowel voor het aanvankelijk leesonderwijs, als voor rekenen, taal, wereldoriëntatie en sociale vorming is het stripverhaal uitermate geschikt als informatie verstrekker; noem in dit verband de strip een vorm van geprogrammeerde instructie.
Men moet alleen nog op het idee komen om de strips als zodanig, ook in het lager onderwijs, konsekwent te gebruiken.
Het ziet ernaar uit dat men bijvoorbeeld in de Verenigde Staten en in Duitsland een straatlengte op ons voor ligt bij de inpassing van het stripverhaal in het onderwijs.
Maar ook in Nederland is een ontwikkeling op gang gezet. Zo is op enkele Pedagogische Academies het stripverhaal onderwerp van studie. Bijvoorbeeld op de Rehoboth-P.A. te Utrecht wordt er onder leiding van docent Karel Maartense al zo'n zes jaar lang gezocht naar mogelijkheden om structureel met strips in de lagere school bezig te zijn, vanuit het besef dat je met strips dingen kunt doen, die buiten het bereik van andere leermiddelen vallen. En dit is een criterium waar een goed en rijk gevarieerd onderwijs niet omheen kan, tenminste als men hiervoor gevoelig is.

De strip in het middelbaar en voortgezet onderwijs

door Lenze L. Brouwers

A. Wat een leraar in dit type onderwijs niet moet doen:
1. Denken dat strips alleen in de onderbouw gelezen worden
2. Onder z'n leerlingen strips als 'voer voor analfabeten' betitelen
3. De beleveniswereld van de leerlingen negeren (visueel tijdperk)
4. Een tegenstelling creëren tussen luilezen (strips/lektuur) en lerendlezen (eindexamenlijst/literatuur)
5. De communicatiemiddelen van de 'vrije'-tijd uitspelen tegen de schoolwerk-sfeer
6. Strips alleen maar als hulpmiddel gebruiken om van lektuur tot literatuur te komen

2B. *Wat een leraar in dit type onderwijs wèl moet doen:*
1. Strips als een volwaardig/uniek medium volwassen tegemoet gaan
2. Strips een bepaalde plaats toekennen in het onderwijs
3. Binnen de sectie elkaar overtuigen: afgeleide doelstellingen formuleren om tot een bepaalde verdeling van stripsstof te komen in de opeenvolgende leerjaren
4. Meewerken aan het totstandkomen van een lesuur: *communicatie* (per week/per klas), misschien in combinatie (i.p.v.?) maatschappijleer.
   Onderwerpen: televisie, video, telefoon, computerkunde, toneel, strips, taal in het algemeen. Parallellen en verschillen leren opsporen, kwaliteiten leren ontdekken, enz.
5. De Minister overtuigen van een niet te groot aantal leerlingen per klas. Nederlands wordt graag 'uitgebuit' om ruimte te maken voor kleine groepen bij andere vakken door vakkenpakketkeuzes

C. Hoe
1. Ik gebruik zelf m'n boekje *Strips – voer voor luie lezers?* (De Vuurbaak/Groningen, prijs *f* 8,40)
2. Als school meedoen aan het project Gericht Schrijven (de leerlingen leren stof verwerven, verwerken, verstrek-

ken), met examenmogelijkheden. Werkstukken kunnen gaan over allerlei strip-onderdelen
3. Spreekbeurten laten houden
4. De schoolkrant een strip-pagina – prijsvraag laten uitschrijven
5. Een project samenstellen (zie o.m. artikelen in *Strips en onderwijs*)
6. Een opendag-project voor brugklassers organiseren

Strips en literatuur

door Har Brok

De door Het Stripschap uitgegeven conventiebundel *Strips en Onderwijs* wordt door inleider H. Wesseling geopend met een aantal definities van het fenomeen strips. In al die definities keren de elementen *beeld* en *verhaal* terug. Zo er dus nog mensen zijn die problemen hebben met het fenomeen strips, dan moeten die te maken hebben met deze twee elementen of juist met de kombinatie van beide. Ik ga ervan uit dat de kombinatie van beeld en verhaal de mensen, die daar kennelijk over gaan, problemen geeft. Die veronderstelling wordt gesteund door de problemen die andere media met *beeld* en *verhaal* ondervonden hebben: toneel, film en televisie.
Bij deze drie media heeft de emancipatie zich inmiddels voltrokken. Niet door *Het Theater van de Lach*, niet door de overvloed van B-films en ook niet door *Dallas* of *Dynasty*... Het bestaan van deze niet serieus genomen succesnummers staat de waardering van toneel, film of televisie absoluut niet in de weg, omdat de introductie van deze nieuwe media gevolgd werd door creatieve produkten met geheel eigen technieken tot en met unieke artistieke creaties, gesubsidieerd en al.
Een schrille tegenstelling daarmee vormt deze conventie over *Strips en Onderwijs*. Zij stelt namelijk aan de orde dat strips ook educatieve waarde hebben, zoals Schooltelevisie, de Teleac, documentaire- en instructiefilms of bepaalde voorstellingen van het Werktheater of Proloog. We zouden hier daarom evengoed kunnen discussiëren over het nut van de bandrecorder bij het vreemde talenonderwijs.
Ik vind dit doel te laag, strips zijn geen middel maar *doel*. Strips zijn zelfstandige creatieve produkten en moeten als zodanig gewaardeerd en beoordeeld worden. Wie na lezing van een Astrix-album ontdekt dat strips als leermiddel benut kunnen worden doet dezelfde ontdekking als de lezer van een roman van W.F. Hermans die zich plots realiseert dat het gebruik van letters een nuttig leermiddel zou kunnen zijn. In die zin zit deze conventie op het verkeerde spoor, terwijl bovendien de feiten het nog eens zinloos maken dit spoor te volgen. In de commerciële wereld is de strip al lang en breed ontdekt en in gebruik genomen, waarmee bewezen is dat de strip als middel al lang geaccepteerd is. Toch begrijp ik wel waarom Het Stripschap, althans zeker de andere inleiders van deze conventie, zo de nadruk op strip als middel in het onderwijs leggen. Stripauteurs en stripliefhebbers (en -tegenstanders) benadrukken eenzijdig het beeldelement van de strip, terwijl dat maar een uiterlijk facet is van dit medium. Ze benadrukken dit door zich gediscrimineerd te voelen als buitenstaanders hun schouders ophalen voor Suske en Wiske, Donald Duck of Paulus de Boskabouter. Dat saamhorigheidsgevoel van gediscrimineerd te worden berust echter op een fiktie: er bestaat geen vooroordeel tegen het beeld of het vertellen in beelden, want:
1 er bestaat geen onderwaardering voor beeldende kunst (Schilderijen, sculpturen, enz.) ten opzichte van literatuur. Net zo min als er een waarderingscontroverse is tussen proza en poëzie, muziek en toneel of schilderijen ten opzichte van poëzie of kamermuziek. Niemand kijkt Rembrandt erop aan dat hij zijn kritiek op de Amsterdamse Schutterij geschilderd heeft als *De Nachtwacht* in plaats van die kritiek te uiten in een politiek pamflet;
2 er bestaat geen onderwaardering van het beeld-element in strips. Het kost maar weinig moeite niet-stripliefhebbers lyrisch te laten worden bij het zien van het werk van kunstenaars als Schuiten, Bourgeon, Bilal, Moebius of Swarte. Het verschijnsel portfolio's bewijst dat; het werk van Hergé bevindt zich allang in de collectie van wereldberoemde musea.

Ik constateer dat zowel het beeld als het overbrengen van een verhaal met behulp van beelden geaccepteerd is. Resteert dus de inhoud, het verhaal. Strips zullen pas serieus genomen worden in het onderwijs als ze kunnen figureren op de literatuurlijst. Ze staan daar niet op om dezelfde redenen waarom daarop Kasteelromans en detectives niet geaccepteerd worden. Ik ontzeg geen verzamelaar of stripgek het recht om lyrisch te worden bij het zien van Donald Duck, Suske en Wiske of Sjors en Sjimmie, maar zulke strips moeten wel vergeleken worden met zoiets als *Kees de Jongen* of het werk van Guus Kuyer of Annie M.G. Schmidt. En op het niveau van de literatuurlijst doe ik er dan maar het zwijgen toe. Zolang als deze conventie zich afspeelt onder de vleugels van het Strip-3-daagse thema *Beestenbende* zullen auteurs en liefhebbers de hand in eigen boezem moeten steken. Wie zichzelf niet serieus neemt heeft weinig recht tot klagen.

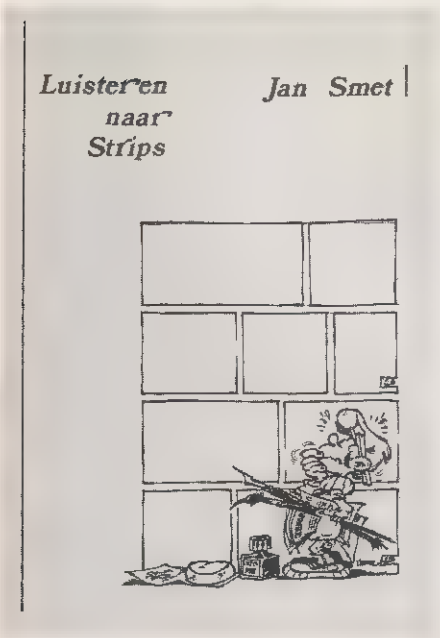

Paul Burgdorf
Comics im Unterricht
Superman, Prinz Eisenherz und die Peanuts im Unterricht? In vielen Schulklassen werden die heißgeliebten Comichelden immer noch totgeschwiegen. Das Verhältnis vieler Lehrer zu den kommerziellen Comics wird immer noch durch die Verachtung des Trivialen geprägt. In diesem Band wird an einfachen, konkreten Beispielen gezeigt, daß auch kommerzielle Comics im Unterricht eingesetzt werden können. Daneben gibt der Band noch ausführliche Informationen über die Geschichte der wichtigsten Comicserien und -figuren.
BELTZ praxis

Stripschrift
Oude nummers

Oude nummers van Stripschrift zijn nog steeds verkrijgbaar voor de oorspronkelijke prijs. Bestellingen kunt u richten aan:

Adm. Stripschrift
Antwoordnummer 420
3700 VB Zeist

Na overmaking van het totaalbedrag aan Stripschriften plus f2,50 porto- en administratiekosten op gironummer 209948 tnv. 'Stripschrift', Zeist, wordt het bestelde u thuis gezonden.

18 (f2,25): Vijftig jaar Bruintje Beer met een herdruk van *Bruintje Beer verdwaald,* Walt Disney studio's (tekenfilm).
19 (f2,25): Kabouterstrips, Paulus de Boskabouter nr. 14.
20 (f2,25): Prins Valiant door Harold Foster met een herdruk van aanval op de Neveleilanden, Thé Thong Khing.
38½ (f1,50): Het pikante Lucky Luke verhaal Luke se défoule op posterformaat.
57/58 (f3,75): Erg veel over Marten Toonder met name zijn jeugdwerk (Thijs IJs); Buck Danny en dus ook Victor Hubinon; Daan Jippes **2 voor t)** Richard Corben met een gruwelijke herdruk.
65 plus (f2,25): Interview Tibet, Rik Ringers leidt de dans (1955); Chick Bill; Tina; Jay Linch door Evert Geradts; De wonderen van Mu.
66 (f2,25): Interview Franquin, Guust Flater, The Spirit van Wil Eisner, Dick Matena (over de Macaroni's); De wonderen van Mu.
67 (f2,25): Nader tot Kuifje 3 over interessante drukvarianten; interview Carry Brugman; speciaal Roba met Bollie en Billie en De Sliert en een bibliografie; De Wonderen van Mu
68/69 (f3,75): Marten Toonder-story Tom Poes en de schoonschijners Akim en Tarzan-pulpuitgaven; De Wonderen van Mu.
70 (f2,25): Marten Toonder 2 (Panda, Toonder-studio's); Jan van Haasteren; De wonderen van Mu; Tom Poes en de Schoonschijners.
74 (f2,95). Zuiptor, Uco Egmond, Raymond Macherot (Chlorophyl, Poezekat); Domien ten Berge, Marten Toonder; profesor Pi...
75/76 (f4,25): Peter O'Donnell, Modesty Blaise; Willy Lohmann, Kraaienhove persiflage...
77 (f2,95): Gerrit Stapel, Mijn vriend Andries; Aart Clerkx.
78 (f2,95): Daan Jippes, Intercity Incident; interview 'Forest Bud' Sagendorf Popeye; Modesty Blaise.
79 (f2,95): Jules Feiffer; Moem; Piet Wijn De Moorse Tovenaar.
80 (f2,95): Robbedoes, Fournier, The Hulk; De Tovenaar van Piet Wijn...
81/82 (f4,25): Special Peyo, Smurfen; Depuis tekenaars; Tillieux en een Felix-herdruk.
83 (f2,95): Sjors en Pep (nu Eppo); Loriot; Dick Bos reclamestrip Glashard.
85 (f2,95): Professoren in het Europese beeldverhaal (Zonnebloem, Barabas Adhemar, Sickbock, Prilwytskofsky, Kalker, Lupardi): Patty Klein. Stripscenario's; Dick Bos...
86 (f2,95): inhoudsopgave van Stripschrift nr 49/50 t/m 84; Eddy Paape, SDCN...
87 (f2,95): Bert Bus, herdruk Nitokris, kartoenrubriek Ong-gezien, Tommi Ungerer, Simpelman, Lucky Luke, LL-persiflage.
88 (f2,95): Ridderspecial; Prins Valiant, De Rode Ridder, Vlaamse Ridderschap, Bob de Moor, prins Valiant-persiflage, Wood, Tarzoon.
89 (f2,95): Uitgeverij Casterman, Jacques Martin, Jacques Tardi, Tardi-oorlogsstrip, de 4 Helden, Craenhals, Kresse
92 (f2,95): Jean Graton's Michel Vaillant, Julie Wood, en Van Strijd tot strip, Wim van Wieringen.
93 (f2,95): herdrukken Pogo, Walt Kelly, Paulus de boskabouter, Toonder's Magister Hocus Pas, Jan Gerhard Toonder: De stripkunst van Marten Toonder. Ongezien: kartoen Yrrah uit VN.
94/95 (f3,60): Robbedoes-weekblad... Robbedoes index t/m nr. 2000; de dertigste verjaardag van het weekblad Kuifje, Pogo.
96 (f3,25): Jijé-special interview, Pogologie, Jan Gerhard Toonder en Lo Hartog van Banda.
97 (f3,25): Keizerstrip Trigië tekenaar Don lawrence, Verdwenen Kuifjes door Har Brok teruggevonden, interview met Selby Kelly weduwe van Pogo-tekenaar Walt.
98 (f3,25): Strips in de dertiger jaren: Doe Mee, Centsprenten en strips, Tripje, G. Rotman, G. van Raemdonck, Bulletje en Bonestaak en Thijs IJs en Gijsje Goochem
99 (f4,95): Milton Caniff, Wallace Wood interview, Stripkoerier en Gummi.
101 (f3,95): Scenaristen special, Greg, Jacques Lob, Jean Michel Charlier, Jean-Pierre Dionnet; Blueberry, Pogopersiflage door Wallace Wood/Harvey Kurtzman, 66-ste en laatste Eric de Noorman-verhaal: De eerloze krijg.
102/103 (f3,95): Kuifje weekblad, E.P. Jacobs, Bob de Moor en Claude Auclair, Lombard uitgaven, Rik Ringers, Eric de Noorman: De eerloze krijg.
104 (f3,95): Interview met Joost Swarte door Herman Pieter de Boer, Pogo Herdruk, De eerloze krijg.
105 (f3,95): 'Duckman' Carl Barks, herdruk van een van zijn eerste Donald Duck verhalen, Daan Jippes; tien jaar Het Stripschap, Tan te Leny, Pogo en Eric de Noorman.
106 (f4,95): Hugo Prattnummer, Luck Star O'Hara, VNU-story III, jaarlijk se stripdoorsnede, Pogo, Eric de Noorman.
107/108 (f4,95): Kapitein Rob, Pieter Kuhn, kapitein Rob musical, Evert Werkman, Eric de Noorman en Smurfen...
109/110 (f4,95): Eppo-special, Henk Kuijpers (Franka), Bert Bus, René Follet, Peer en Uco, De VNU-story IV, kritiek op voordelen Strips, Kuifje in Zwitserland, Pogo en Eric de Noorman...
111 (f4,25): Stripproduktienummer: ontstaan van strips, tekenwerk (door Matena) scenario, lettering, inkten, inkleuring, merchandising en syndication, Kapitein Rob, Pogo en Eric de Noorman...
112/113/114 (f5,95): detectivestrips, Eisner en zijn Spirit, The Shadow, Schlomo Raven, Jack Palmer (Pétillon), Loro, Jess Long, Detectivefilms, Eric de Noorman.
115 (f4,25): Strips en politiek, Willem, Peter van Straaten, Behrendt, Crumb, Eric de Noorman.
116 (f4,95): Centsprenten en strips, Ben van Voorn en Piet van Elk, Alain Saint-Ogan, Toonder en Piéts Bassie, Chantal Montellier, Martin Lodewijk en Eric de Noorman.
117/118 (f6,50): Interview Blanc-Dumont, Jijé-polemiek, inhoudsopgave Stripschrift nrs. 85-117/118, Pogo afsluiting, Eric de Noorman.
119 (f4,95): Lucky Luke, Morris en Goscinny, De Ballade van de Daltons, 50 jaar Kuifje, marketing van Stripschriften op de Nederlandse markt.
120 (f4,95): Science Fiction met Leloup, Arman en Ilva, Dick Matena en Enki Bilal.
121 (f4,95): Berni Wrightson, de horrorstrip op zijn best. De striphandel. De Stripkatalogus.
122/123 (f6,50): Willy Vandersteen, Jerom, De blauwe reeks, Suske en Wiske wegwijzer.
124 (f4,95): Palacios, strips op z'n Spaans, Noel Sickles, Stichter v.d. Caniffschool.
125 (f4,95): Cuvelier-nummer met artikelen en herdruk, Pogo etc.
126/127 (f6,50): De strips van Claire Bretécher, Ralph Bakshi, de animatieman.
128 (f4,95): Guido Crepax en Valentina.
129/130 (f6,50): Al Capp (1909-1979), Li'l Abner, Vakbond voor striptekenaars, Jacques Tardi.
131 (f4,95): Dick Tracy, The Studio, Jeff Jones, Mike Kaluta, Berni Wrightson.
132 (f4,95): Engelse dagbladstrips: Andy Capp, Jeff Hawke, Garth, Jane, The Perishers, Romeo Brown.
133 (f4,95): Joost Swarte, Droomprijsvraag, Rose, Enquète.
134 (f4,95): Beeldverhaal in de oorlog. Het beest is dood, Striphelden trekken ten oorlog.
135/136 (f6,50): Willy Vandersteen artikelen, Klassieke strips uit Sprint, Blueberry, Jordaan.
137 (f4,95): De kleine uitgevers, Rijperman, Yendor en Espee, De Vrije Balloen 5 jaar, Uderzo drinkt toverdrank.
138 (f4,95): De familiestrips: Familie Snoek, Blondie, familie Doorzon, Jan, Jans en de kinderen, Prins Valiant.
139/140 (f6,50): Theo van den Boogaard, Martin Lodewijk, Zweedse Strips.
141 (f4,95): Daan Jippes naar Disney Studio's, Rostrum, Minitoe, Kapitein Rob en Romeo Brown.
142 (f4,95): Droomprijsvraag, Dick Matena's witte kerst, The Empire strikes back, Indeks, Top-twintig
143 (f4,95): Amsterdam in strips, Kuifje voor het Amsterdamse gerecht, Lucca 14, Del Castillo.
144 (f4,95): 1984, Ravian, Stripalbumkopers onderzocht, Prikkebeen.
145 (f4,95): Frank Frazetta's Fantastische Wereld. 25 jaar Yrrah, Enki Bilal, Mort Walker: Sam's Strip.
146/147 (f6,50): Floc'h. Dominique Hé, Terug naar de Klare Lijn.
148 (f4,95): Robert Gigi, Scarlett Dream, Het gezicht van Eppo.
149 Conan, Wie is dat?, Conan-strip, Romeo Brown, Sam's Strip.
150 Krazy Kat, De dieren van Crumb, Nard'n' Pat, Garfield, De Shtunk, Li'l Abner, Dierenleed, Fat Freddy's Cat, Vlaamse smetjes, Romeo Brown.
151/152 Jan Kordaat, Yves Chaland en de erfenis van Tillieux, Het voorbeeldige leven van Jijé, De Bende van vier.
153 William Vance, Bruno Brazil, Bob Morane, Jerom in Tibet, Kapitein Rob, Chantal Montellier, Vlaamse Frutjes.
154 Belgische strips, Didier Comès, De Rat-cisten een strip van Comès, EC herleeft, Kuifje op de knieën.
155 Victor de la Fuente, Haxtur, Fernando Fernandez, Francisco Ibanez, De Disney films, de toplijsten van 1981.
156 Nieuwe Nederlanders, Paul Teng, Dick Briel, Red Rat, Gezellig en leuk, Prutswerk.
157 Jean-Claude Mézières, Heavy Metal, Eric Schreurs, Sterren stralen in Hollywood.
158 Marten Toonder, François Bourgeon, Comicana, Jean-Louis Floc'h, De Zeven van Zeveneken.
159/160 Engelse stripweekbladen, Strip against racism, Crumb's Sketchbook, Stripfiguren vogelvrij?
161 Nieuwe stripbladen, Knudde, Bij de dood van Wallace Wood, Joseph Toutain.
162/163 Robbedoes is ook geen twintig meer, Flip Flink, German: De Guust Flater van de tachtiger jaren, Bercovici, Hislaire en Coss, Morris, Plagiaat en piratendruk.
164 Interview met Harvey Kurtzman, Lijk op de Imijn, Lezers over parodie en plagiaat.
165 (f5,25): Interview met Frank Margerin en Raymond Reding. Een analyse van de strips van Cosey.
166 (f5,25): Interview met Paul Gillon, schepper van Schipbreuk in de tijd en met Pierre Christin scenarist.

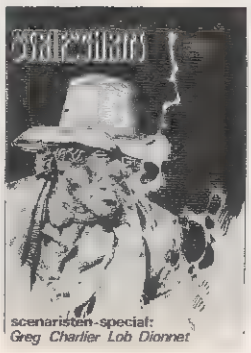

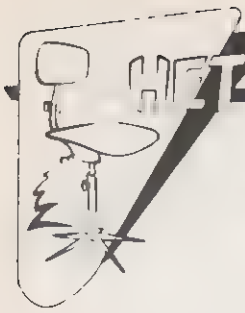

HET ATELIER VAN...

Henk Kuijpers

door Hans van den Boom

Beslist een bijzonder atelier is dat van Henk Kuijpers; een opkamertje naast de huiskamer in de Drentse boerderij die hij sinds een jaar of twee bewoont. Hoewel oorspronkelijk uit de omgeving van Haarlem afkomstig voelt Henk zich ook in de rest van het land goed thuis. Eerst woonde hij jaren in Enschedé en nu dus in Drenthe. Overigens: Drenthe is bij wel meer striptekenaars in trek. Zo woont *Jan Kruis* op een paar kilometer afstand van Henk Kuijpers, woonde *Jan van der Voo* tot hij ging emigreren in Drenthe en is ook *Willy Lohmann* zeer regelmatig in die omgeving te vinden. Zowel de achter- als de zijwand van het atelier van Kuijpers zijn beplakt met omslagen van zijn albums; niet alleen de Nederlandse, maar ook de Deense, Franse en Zweedse versies. Verder hangen er covertekeningen die hij maakte voor Eppo en Robbedoes.

Op de tekentafel is naast de gebruikelijke tekenbenodigdheden een radiocassetterecorder te vinden. Rechts staat een lichtbakje en ligt een gedeelte van de dokumentatie. Ook is daar Henk's verzameling omslagen van Amerikaanse pocketbooks opgeborgen (alleen omslagen, de inhoud gooit hij meestal direkt weg). Een stapel originelen staat tegen de muur achter hem, (zie tweede foto).

Er zijn al tijden plannen het atelier te verplaatsen naar een grotere kamer ergens anders in de boerderij. Omdat daar het nodige voor vertimmerd moet worden is 't er nog niet van gekomen. Gebrek aan tijd is het grote probleem...

Vijftien jaar Stripantiquariaat Lambiek: een winkel om mee op te scheppen!

door Hans Frederiks

Een vliegtuig bijna geheel gevuld met bejaarden is op weg naar Barcelona. In dat zelfde vliegtuig bevindt zich een besnorde, enigszins gezette man, van tegen de veertig, met een opgewekt uiterlijk. Hij drukt deze bejaarden allemaal een vrolijk gekleurd plastic tasje in de handen. Twee uur later lopen honderdvijftig mensen met een Lambiektasje in de hal van het vliegveld van Barcelona...
Een dag later zit dezelfde man in de zaal waar Joseph Toutain de jaarlijkse stripprijzen uitreikt. In onverstaanbaar Spaans maakt hij de naam bekend van een tekenaar. Deze tekenaar is blijkbaar niet aanwezig want er komt niemand naar voren. Niemand?? Ja toch, onze gezette man staat op, loopt kordaat naar voren, en schudt Toutain uitgebreid de hand. Fototoestellen flitsen... De prijswinnaar?
Een paar uur later zit onze man achter een stand in de hal waar de uitgeversbeurs plaats vindt. Hij signeert! Alles wat los en vast zit eigenlijk. 'Cornelius' valt er uit de handtekening te lezen.

Wie is deze man? Een stripfanaat? Een reisleider á la Peter Knegjens, die een aantal bejaarden de overwintering in helpt? Een striptekenaar? Een hoogmoedswaanzinnige, die graag striptekenaar had willen zijn? De public-relation-manager van Lambiek? Eigenlijk het laatste, Kees Kousemaker, onze man, is al jaren zijn eigen public-relations-manager. In de vijftien jaar dat Stripantiquariaat Lambiek nu bestaat weet hij telkens, trefzeker in de publiciteit te komen.

Neem bijvoorbeeld de kwestie die ontstond over de Lambiek-pop, waarmee hij de kranten haalde. Toen Kees zijn winkel verplaatste van Kerkstraat 104 naar Kerkstraat 78 kwam er op de kruising met de Leidsestraat een pop te staan van de figuur Lambiek, die verwees naar de winkel. Een mooie houten pop, in frisse kleuren geschilderd. De pop had onmiddellijk succes, niet alleen lokte hij nieuwe klanten, ook werd hij een geliefd object waarbij toeristen zich graag lieten fotograferen.
Maar op een kwade dag kwamen de agenten Zeurpiet en Percies eens informeren of er wel een vergunning was? Die was er niet, was ook niet te krijgen, dus of de pop maar weggehaald kon worden. Vanaf die dag kwamen de beide heren regelmatig kijken of de pop er per ongeluk tóch niet stond. En omdat hij er natuurlijk elke keer wél stond, besloot de sterke arm hem maar in beslag te nemen. Zo belandde de pop achter tralies op bureau Lijnbaansgracht. Er ontstond een zeer vervelend juridisch steekspel met als uiteindelijke resultaat dat Kousemaker schuldig werd bevonden maar zonder strafmaatregelen. De pop staat er dus weer elke dag, ter versiering van de Leidsestraat en ter verlokking van klanten.

Neem de grap die 'Kous' bedacht toen er een Amerikaan in de zaak kwam die als

REDAKTIE KERKSTR 78 AMSTERDAM 267543

DE REPORTER

DAGBLAD VOOR STRIPMINNEND NEDERLAND

PRIJS f1.- Nº 9 29 JULI 1981

OPGELET!

BELGEN STEUNEN LAMBIEK!!

DIPLOMATIEK INCIDENT ROND POP...

OOK UIT HET BUITENLAND KOMEN NU PROTESTEN BINNEN TEGEN DE WEDERRECHTELIJKE INBESLAGNAME VAN DE BEKENDE LAMBIEKPOP DOOR DE AMSTERDAMSE POLITIE. DE BELGISCHE STICHTING VOOR KUNSTPROMOTIE LIET BIJ MONDE VAN HAAR WOORDVOERDER JEF MEERT WETEN, HET VOLSTREKT ONEENS TE ZIJN MET DE INMECHTEN SNAME VAN HUN SYMPATHIEKE LANDGENOOT MIDDELS - ERSTAANDE, INTEGRAAL OVERGENOMEN BRIEF GAVEN ZIJ KENNIS VAN HUN ONGENOEGEN AAN DE AMSTERDAMSE AUTORITEITEN

Hoogedelachtbare Heer Burgemeester,

Langs diverse wegen is ons ter oren gekomen dat, door toedoen Uwer politiebeambten de levensgrote uitbeelding der bekende belgische strapfiguur LAMBIK, geplaatst op de hoek van de Leidsestraat en de Kerkstraat te Amsterdam, in beslag werd genomen en nog steeds niet is teruggeplaatst. De eigenaar dezer sculptuur, Dhr. Cornelis Kousemaker, uitbater van het Stripantiquariaat Lambiek, is een lid van onze Stichting en een Belgie zeer geëerde en als bonafide bekend staande figuur. Als dusdanig reede zijn wij zeer verontwaardigd over het optreden uwer beambten.
Daarenboven groeit in de schoot van onze vereniging de verbolgenheid over een dergelijk optreden ten aanzien van een kunstwerk, dat toch een symbool mag heten voor de gehele Belgische volkscultuur.
Wij vragen ons af, Hooggeachte Heer Stadhouder, waar het naartoe gaat als zelfs deze populaire Belg niet meer ongestoord op een Amsterdamse stoep mag vertoeven zonder dat de gewapende macht optreedt.
Wij zien hierin een duidelijk anti-Belgisch, ja zelfs beledigend ingrijpen!
En dit mág wel terwijl wij Belgen steede in de mening hebben verkeerd in Uw stad stoods hospitaliteit en vriendelijkheid te kunnen ontmoeten!

vervolg op pag.2

SIEM PRAAMSMA IN A.DAM.

Afgelopen week was de bekende striptekenaar Siem Praamsma bij Lambiek op bezoek. De heer Praamsma, die momenteel voor Hannah-Barbara in Californië werkt, is in Nederland vooral bekend door zijn kort na de oorlog gepubliceerde 'Jochem Jofel', welke strip aanvankelijk in de 'Waarheid' verscheen.
Praamsma deelde ons mede dat, na zijn pensioen, zo tegen volgend jaar ingaat, hij van plan is in Spanje te gaan wonen , maar hij zich weer aan zelfstandig stripwerk wil gaan wijden.

EREPENNINGEN

Door het Stipschap ingestelde adviescommissie bestaande uit:
Arie de Koff (Rotterdams Bijbelhuis)
Cor Nijmeier (oud-voorzitter Stripschap)
Jaap Vegter (tekenaar)
Jan Kruis (tekenaar)
Rob van Eijck (redactie Stripschrift)
heeft voor het eerst voorstellen gedaan voor de toekenning voor de Stripschapa erepenning van verdienste. Na lang overleg (waar Rob van Eijck telefonisch aan deelnam, daar bij gedwongen het ziekbed moest houden) zijn de prijzen verdeeld over een tekenaar, een uitgever en een stripblad. De tekenaar is Theo v/d Boogaard voor het boek 'Sjef van Oekel'. De uitgever is Paul Rijperman, die ook een penning heeft gekregen voor zijn gehele fonds en het zal niemand verbazen dat 'De REPORTER' de derde erepenning toebedeeld heeft gekregen. De aan de penning verbonden prijzengelden van de somma van f 2500,-, zal besteed worden aan het Lambiek Documentatie Fonds.

LEEST de REPORTER!

Theo v/d Boogaard geflankeerd door één van zijn bekende stripfiguren, (Dolf Brouwer)b.

SPORT

WAT MØHLMAN NIET ONTDEKTE:

En de affaire Foster/Vandersteen had nog een onverwacht staartje. Het staartje zit vol venijn helaas, maar het moet eruit:PLAGIAAT.
Jawel. Het zal voor vele Foster-fans een zware, moeilijk te verteren teleurstelling zijn, maar bij lezing van enige late platen Valiant, viel ons de gelijkenis tussen deze nogal nieuwe plaat en een bijzonder oud Vandersteen op.
Het is triest, en toch ook verheugend dat de Amerikaanse meester in dit uiterste geval toch in Europa zijn inspiratie moest vinden. Hoewel, inspiratie...? Ach, laat ook maar. Zelfs de beste maakt wel eens een misstap, oordeelt U in eigen persoon.

Willy Vandersteen (1951)

Hal Foster (1962)

De reporter

twee druppels water op de tekenaar Jan Kruis bleek te lijken. Onmiddellijk besloot Kees dit te gebruiken. Hij liet een fotograaf komen, de Amerikaan kreeg het laatst verschenen album van Jan, Jans en de Kinderen in handen gedrukt en een dag later kregen de meeste landelijke dagbladen een foto met een persbericht toegestuurd: 'Jan Kruis verkocht zijn miljoenste album!' Elk persbericht was anders. Voor Rotterdamse kranten stond er: 'De in Rotterdam geboren Jan Kruis...', voor het nieuwsblad van het Noorden stond er: 'De nu in het Noorden van het land wonende Jan Kruis' enzovoorts... Helaas plaatste alleen Trouw het bericht en dan nog zonder foto...

In de loop der jaren ontplooide Lambiek vele aktiviteiten die vaak niet, of slechts ten dele, door commerciële overwegingen wer-

Uit de Reporter

Dit plaatje tekende Jan Kruis op de uitnodiging voor het feest dat gisteren (en vanmorgen vroeg) gevierd is ter gelegenheid van de verschijning van 't miljoenste exemplaar van zijn stripboek(en) „Jan, Jans en de kinderen". Dit miljoenste exemplaar is in het begin van deze week in het tien jaar oude (en dus jubilerende) stripantikwariaat Lambiek aan de Kerkstraat in Amsterdam over de toonbank gegaan. De klant was de Amsterdammer K. Knol, die als extra de gebonden bundel met de eerste vijf albums van „Jan, Jans en de kinderen" cadeau kreeg. Tekenaar/schrijver Jan Kruis en zijn uitgever Joop Wiggers (te Kockengen) wrijven zich in de handen vanwege dit succes; de redactie van Libelle die wekelijks een aflevering biedt, is uiteraard ook tevreden en de afnemers zullen blijven bestaan, want in „Jan, Jans en de kinderen" herkent de doorsnee Nederlander grinnikend zichzelf.

'Jan Kruis' verkocht miljoenste album!

den ingegeven. Het Lambiek-bulletin was zo'n aktiviteit. Voor het grootste deel samengesteld door Loes van Alphen, die allerlei medewerkers aanzocht voor, bijvoorbeeld, het bespreken van boeken. Lezers deden spontaan mee, er werden vaak kant en klare omslagjes geleverd voor het bulletin. Twee afleveringen sprongen eruit: 'Is Kuifje in Tibet geweest', een bulletin geheel gewijd aan een onderzoek van Ronald H. Poelmeyer over het waarheidsgehalte van 'Kuifje in Tibet', en het bulletin waarvoor Kees helemaal naar Zwijnaarde in België is gereden om de enveloppen met Kuifjepostzegels een eerste dagafstempeling te bezorgen.

Toen er een tijd 'n fotokopieer-apparaat in de winkel stond, kreeg Kees het idee een stripinformatie dagblad te maken: De Reporter. Het verscheen inderdaad geruime tijd dagelijks en lag zélfs in de losse verkoop bij het Atheneum-nieuwscentrum! Wat mij van de Reporter nog het meest bijstaat is de persiflage op de artikelen over het Vandersteenplagiaat. Foster werd hierin beschuldigd van het overtrekken van plaatjes van de briljante tekenaar Vandersteen! Er werden zelfs illustraties bijgevoegd van dit plagiaat!
Er valt zoveel meer over de geschiedenis van Lambiek en Kees Kousemaker te vertellen. Zijn verhalen over de confrontaties met de sterke arm, zijn Jeugd in Zeist, zijn vechtpartij met Dick Matena tijdens het diner ter ere van het 100ste nummer van Stripschrift... In principe zou dit hele nummer ermee gevuld kunnen worden.
In eerste instantie was het de bedoeling dat ik voor dit artikel een dag uit het bestaan van Lambiek ging beschrijven. Ik zou de hele dag aanwezig zijn en meehelpen achter de kassa. Een prima idee, maar niet helemaal gelukt.
Doordat Kees plotseling voor tien dagen naar New York zou gaan, op bezoek bij Eisner en Art Spiegelman en doordat de inleverdatum voor dit artikel tijdens die reis viel moest er snel een dag geprikt worden. Het kon alleen nog maar de dag voordat Kees zou vertrekken.
Het was geen erg spectaculaire dag. Zij het wel, dat er twee striptekenaars de winkel bezochten: Peter van Straaten en Peter Pontiac. Kees had het erg druk. Hij legde de laatste hand aan een artikel over de geschiedenis van het Nederlandse beeldverhaal voor het Spaanse 'Historia del comics'. Bovendien moesten er nog allerlei zaken geregeld worden voor zijn reis naar Amerika. Geen spectaculaire dag dus, maar wel gezellig als altijd. Iedereen die wel eens in de middag in Lambiek is geweest, heeft wel met een drankje in zijn handen gestaan. Kees is een gezellig gastheer, die zich vaak verplicht voelt de gasten in zijn winkel te entertainen, wat, als je voor het eerst in de winkel komt, soms wel eens vreemd kan overkomen. Zoiets ben je niet gewend! Op een moment dat zijn hoofd er eigenlijk niet naar stond heb ik Kees een aantal vragen voorgelegd, waarvan hieronder het resultaat.

Is er verschil tussen nu en vijftien jaar geleden toen je begon?
Toen ik begon wist ik helemaal niets van strips. Ik had wel veel strips gelezen en bijvoorbeeld Donald Ducks verzameld. Van de antiquarische waarden wist ik toen niets. Het grote verschil met toen is dat nu alles herdrukt is wat vroeger moeilijk te krijgen was.

Er zijn een aantal mensen die zeggen dat onder andere jij de schuld bent van die hoge antiquarische prijzen die er tegenwoordig gevraagd worden. Wat vind jij zelf?
We kregen twee negatieve kritieken bij onze opening. De eerste stond in Stripschrift, volgens mij geschreven door Henk Mondria. Zo van 'Poeh!' Wat een prijzen! En dat is dus de man die de eerste stripcatalogus met prijzen heeft gemaakt! Een andere kritiek stond in 'Hitweek', een ingezonden brief onder het kopje 'Stripbedrog'. Daarin werd echt schande gesproken over het feit dat we *f* 2,50 durfden te vragen voor een Kapitein Rob. Tja, ik ben begonnen om prijzen te vragen die boven die van oud papier lagen. Maar uiteindelijk bleek dat je er wel het dubbele, of voor andere strips, het tiendubbele voor kon vragen. Het blijft natuurlijk een kwestie van vraag en aanbod. Ik heb in ieder geval het idee dat bij Lambiek iedereen altijd korrekt behandeld wordt, dat wij een heel net idee hebben van zaken doen en winstmarge.

Vind je jezelf zakenman?
Ik ben kunstenaar! Dat voel ik me echt. In die zin dan, dat ik Lambiek als een kunstwerk beschouw. Ik probeer propaganda te maken voor bepaalde facetten van onze cultuur. Het is idioot dat als ik brieven schrijf naar musea om met hun eens over de nieuwe richtingen te komen praten dat je dan wordt afgedaan op de manier van: 'Bemoei jij je maar met je Tom Poesjes!'

Strips worden dus nog steeds niet serieus genomen!
Ik ben mijn winkeltje natuurlijk wel begonnen uit nostalgie naar die ouwe Tom Poezen. Maar ik heb daarvoor een korte tijd op de kunstacademie in Arnhem gezeten en daar heb ik een bepaalde smaak bijge-

bracht gekregen. Laten we zeggen dat ik heb geleerd om te kijken. Dus ik weet in ieder geval wél wat ik mooi vind. Ik zie dus dat er op het ogenblik kunstenaars bestaan die voor kunst het stripidioom gebruiken, die in strips zijn gaan werken. Maar als je nu naar een museum schrijft dat zoiets gebeurt, dan denken ze dat ik gek ben, dat ik een beroepsidioot ben!
Ze hebben liever voor twee ton een lege zaal met een blauwe streep dan de kunstenaars die voor 'Raw' werken. Ik koop op het ogenblik een heleboel originelen en dat doe ik nu eigenlijk boven mijn financiële capaciteiten. Maar dat komt doordat ik me verantwoordelijk voel voor ons nationaal kunstbezit. Het is eigenlijk krankzinnig dat ik zo'n tekening koop van Nazario, een Spanjaard! Die tekening zou eigenlijk in het Catelaans museum moeten hangen, maar daar hebben ze er nú nog geen belangstelling voor!

Komt het door je nieuwe winkel dat je het weer een beetje leuk bent gaan vinden, zodat je nu weer boordevol plannen zit?
Ja, helaas! Dat is stom! Die plannen... Ik doe eigenlijk ieder jaar wel iets stoms, wat me het geld kost dat me het leven sterk zou kunnen veraangenamen. Ik heb die asbakken bedacht in de vorm van hondestront. Die hebben me heel wat gekost en ze staan er eigenlijk maar. Dit jaar heb ik bijvoorbeeld die beurs in Eindhoven gehad. Het was voorgespiegeld als een kunstbeurs. Ik laat twee fantastische kunstenaars uit Spanje komen, en die komen dan op een kitschbeurs terecht waar gebreide portretjes van Beatrix hangen! En zoiets kost je dan een klein kapitaal. Aan de andere kant heb ik wel de lol gehad dat Ceecepe hier is geweest, dat Hortelano de winkel kent. En dat is te vergelijken met het boerenjongetjesgevoel uit Arle! Als enige op de wereld zien hoe goed van Gogh is! En ik heb echt het gevoel dat ik nu dat boerenjongetje ben! Dan ik naast van Gogh woon!

Er is wel een soort van ommekeer geweest in je bestaan als winkelier... Je hebt er een tijdje geen zin in gehad...
Ik ben een beetje het zwarte schaap van de familie. Mijn zus en mijn broer hebben alletwee hoge functies bij het gerecht en ik laat me steeds foppen! Met tweedehands auto's, noem maar op! Ik heb ook geen zin om me druk te maken over geld. Ik tracht zoveel mogelijk dingen te doen die ik leuk vind. Dat klinkt misschien 'blabla', maar het is toch waar. Ik voel me nu erg gematst dat ik dit kan doen. Ik ben dan misschien een beetje een opschepper, maar ik heb dan ook wel iets om mee op te scheppen. Ik ben heel trots op deze winkel, ik krijg verschrikkelijk veel respons uit binnen- en buitenland en dat is voor mij een geweldige kick.
Toen ik de winkel in het souterain nog had ben ik op een gegeven moment met een vriend rechten gaan studeren en ik heb tamelijk snel mijn kandidaats gehaald. Ik ging dat doen om me zekerder te voelen, om me niet altijd zonder meer te hoeven laten foppen.
Ik had dat kleine winkeltje waar helemaal geen groei meer inzat en op dat moment kwam het Spectrum met de vraag of ik 'Strip voor Strip' opnieuw wilde maken. Tegelijkertijd kwam die vriend waarmee ik studeerde met een kruiwagen vol wetboeken binnen en hij zei: 'Dat moeten we voor burgerlijk recht doen!' En dat zag ik helemaal niet zitten. Het Spectrum was voor mij een zeer goed alibi om met de studie te stoppen. Meesters in de rechten zijn er zat, maar goeie stripwinkels zijn er een stuk minder!

Houd je het nog vijftien jaar langer vol?
Nog vijftien jaar? Misschien haal ik die eerste vijftien jaar niet eens. Misschien is er dan al oorlog, misschien zijn we er dan al helemaal niet meer. Die raketten moeten er natuurlijk helemaal niet komen, we moeten naar een heel andere manier van defensie toe. Zoiets in Zwitserland... Maar ach, de mensen willen waarschijnlijk liever weten wat ik van de Bommelfilm vind.

Misschien... Wat vind je daarvan? Je hebt 'm natuurlijk niet gezien...
Ik durf er niet heen. Ik heb er stukjes uit gezien op een stripdag. Ik vond het allemaal zo hard. Het geluid was hard en het kwam allemaal heel onbeholpen op me over. En Marten Toonder is een soort Goeroe voor mij. Die man heeft me zoveel lol bezorgd met zijn strips, vroeger toen ik klein was. Zijn boekjes waren in Zeist, waar ik geboren en getogen ben, alleen maar te krijgen in de feestartikelenwinkel tegenover de watertoren... Ik was zo verliefd op die boekjes!
Met Donald Duck weekblad heb ik hetzelfde gehad. Elke week ging ik trouw naar het station om het nieuwe nummer te kopen, want ik mocht natuurlijk geen abonnement op zoiets. Ik kwam een keer op school en daar lag het blad Kris Kras op tafel. Door de onderwijzer werd gezegd dat dit een goed blad was, pedagogisch enzo! Daar kreeg ik meteen een vieze smaak van in de mond! Moet je dat eens leggen naast die prachtige Donald Ducks! Ik las die Donalds onderweg lopend naar huis. Thuis pakte ik alle afleveringen die ik al had en die legde ik uit op de grond in een vierkant! En dan genoot ik.
Bij de kapper lagen altijd Panorama's. Daarin stond 'Sjors en Sjimmie' op de achterkant. Ik scheurde die achterkanten er altijd stiekum af als hij met iemand anders bezig was en stopte ze onder mijn trui. Als ik dan aan de beurt was, was ik altijd doodsbenauwd dat ik betrapt zou worden doordat hij het ritselen van het papier onder mijn trui zou horen!

Lees je nu nog wel eens strips voor je lol?
Een hele hoop dingen lees ik niet. Ik zie wel wie dingen kopen en wie er naar een tweede deel van iets vragen. Dat maakt me wel vaak nieuwsgierig en dan ga ik wel bepaalde dingen lezen. Ik zeg ook nooit als ik een boek niet gelezen heb dat ik het zo fantastisch vind.
Ik zit thuis heel weinig strips te lezen. Laatst had ik wel 'De Hongaarse Rapsodie' meegenomen, omdat iedereen zei dat dat zo goed was. Daar heb ik echt wel van zitten genieten. Ik had het gevoel dat ik naar de film geweest was. En dat zeg ik dan ook tegen klanten in de winkel. Hoewel ik dat ook weer niet teveel moet herhalen. Dat is het probleem bij het vertellen van grappen als neringdoende.

Je verzamelt waarschijnlijk ook helemaal geen strips meer...
Als ik je al mijn verzamelingen op zou noemen die ik heb gehad! Daar zou je een heel artikel mee kunnen vullen! Etiketten, speelgoed, bierviltjes... Steeds als ik van iemand een mooie verzameling zag, wilde ik dat ook gaan verzamelen. Verzamelen is eigenlijk een beetje jacht. Maar mensen die uit pure hebzucht verzamelen vind ik echt afschuwelijk. Zelf verzamel ik helemaal niet meer. Thuis heb ik ook helemaal niets staan. Wat dat betreft is de winkel een hele goede therapie om van de verzamelwoede af te komen.

In zekere zin is de winkel je eigen archief... Je zegt ook altijd dat het toegankelijk is voor de studenten van het beeldverhaal...
Voor mij is Lambiek een instituut waarbij ik in dienst ben. Ik zal even wat propagandistische taal uitslaan. We hebben gewoon alles van alle tekenaars! Als ik ga opnoemen wat we bijvoorbeeld allemaal van Joost Swarte in huis hebben! Maar het is zo, iedereen die er een studie over wil maken heeft er de beschikking over.

Je gaat ter gelegenheid van je vijftienjarige bestaan 'A contract with God' in het Jiddisch uitgeven...
Ik vond op een gegeven moment dat dat nodig was. Eisner heeft eens gezegd dat hij in het Jiddisch dacht toen hij het maakte. Dan moet het ook in het Jiddisch verschijnen! Ach, jouw lezers zullen het wel niet kopen, maar voor de verzamelaars van mooie boekjes kan ik zeggen, dat het een hele mooie uitgave wordt! Het wordt ons cadeautje aan de wereldcultuur, omdat we zoveel plezier hebben gehad aan vijftien jaar Lambiek!

FILMNIEUWS

Gwendoline ontdaan van haar boeien!!

John Alexander Scott Coutts, kortweg John Willie genaamd, heeft er in zijn tekeningen nooit enige twijfel over laten bestaan hoe hij vrouwen het liefste zag. Zijn voorkeur ging uit naar vrouwen in broeken die als een tweede huid om hun lichaam gegoten zaten, vrouwen in korsetten met strakgeregen veters, vrouwen in korte rokken die omhoog schoven als ze zich bewogen en waardoor een flink stuk van hun in zwarte nylon-kousen gestoken dijbeen te zien was. Hij hield van vrouwen die aan palen en bomen waren gekneveld en met een zweepje op de blote billen werden geslagen en hij hield van vrouwen met hoge naaldhakken, waar hij zich allerlei erotische dingen bij voorstelde.

Anders dan bij andere tekenaars van bondagestrips waren al deze vrouwen zoals die door John Willie getekend werden geen hersenspinsels, geen uitingen van een overdreven fantasie. John Willie tekende de werkelijkheid. Dat had men al kunnen opmaken uit enkele foto's die hij liet publiceren in bondageblaadjes, maar het werd pas goed duidelijk toen men na zijn dood in 1962 zijn archieven naploos en de stapels foto's tevoorschijn kwamen. Al die jaren had hij naar het leven getekend, al was hij nooit erg met zijn tijd meegegaan. Zelfs aan het einde van zijn carrière toonde hij nog een duidelijke voorkeur voor kleding en schoeisel uit de dertiger jaren. Omdat hij in zijn strips en illustraties altijd vrij kuis te werk ging en nooit veel bloot toonde, werd hij het grote voorbeeld voor die illustrators die erotische spanning wilden oproepen door middel van veel suggestie. Wiillie's strip wordt wel vergeleken met romans als L'histoire d'O en Justine, maar is in wezen veel onschuldiger. Een verhaal is er in Gwendoline, zijn bekendste strip, overigens nauwelijks aanwezig. Er is een schurk en een handlangster en er is een onschuldig meisje dat vaak en stevig geboeid moet worden. Daar draait het om. Het draait zelfs meer om de bondage op zich dan om het tuchtigen, even afgezien van het feit dat vastbinden op zich natuurlijk al een tuchtiging is.

Onlangs is men in Frankrijk overgegaan tot de verfilming van Gwendoline, al heeft het heel wat voeten in de aarde gehad. Uitgever Jean-Pierre Dionnet slaagde er na veel moeite in om producer Jean Claude Fleury (o.a. bekend van Diabolo Menthe en Le coup de sirocco) de rechten voor de film te verkopen. Na drie jaar was er nog niets gebeurd en probeerde de Amerikaanse uitgever van Gwendoline een gegadigde te vinden. De eerste die serieus benaderd werd, was de wereldberoemde fotograaf Helmut Newton, die geknipt leek te zijn voor de sfeer die men wilde oproepen. Newton heeft ook een sterke voorkeur voor steelse kijkjes op slipjes en korsetten en naaldhakken als erotische symbolen. Newton wilde wel, maar op de een of andere manier kwam het er niet van.

Na de onderhandelingen met diverse andere regisseurs kwam men bij Just Jaeckin, de geestelijke vader van Emanuelle, terecht. Hij stemde toe onder voorbehoud. Hij vond de strip waardeloos, de bondagetoestanden van Willie spraken hem totaal niet aan, maar wel het naieve karakter van het meisje Gwendoline dat wel slachtoffer is, maar nooit *echt* lijdt. Jaeckin nam sce-

narist Jean Luc Voulfow in dienst en samen besloten ze om de bondage beslist geen centrale plaats te laten innemen in de film. Jeackin laat meer ruimte voor fantasie. Zo was hij bijvoorbeeld sterk aangesproken door karren die getrokken werden door amazones. Hij wilde in zijn film die elementen visualiseren die voor hem de geur van het grote mysterie in zich droegen: een verboden stad, een oosterse havenplaats waarin moderne helden tegen een antiek decor moesten optreden.
Toen hij dat eenmaal had vastgesteld begon hij het scenario uit te werken, dat evenmin als de strip van John Willie veel verhaal bevatte. Het verhaal komt er in ieder geval op neer dat de jonge, onbedorven Gwendoline samen met haar vriendin klandestien op een boot naar de Oriënt gaat om Gwendoline's vader, een vlindervanger terug te vinden. Ook als het duidelijk wordt dat haar vader overleden is, besluit Gwendoline haar droom na te jagen en zelf de zeldzame vlinder te vangen die haar vader zo graag had willen hebben.
Samen met Beth trekt zij verder. Ze ontmoet de avonturier Willard aan wie ze voor geld haar diensten verkoopt. Onderweg komen ze langs allerlei exotische plaatsen die het schitterend decor vormen voor de erotische fantasieen van Just Jaeckin (en niet van John Willie).

Duur en verboden

Voor een franse film is het een dure film geweest: 35 miljoen franse francs wat voornamelijk komt omdat een groot deel van de opnames op lokatie zijn gefilmd. Zo heeft het verblijf van de heel crew op de Filipijnen ettelijke miljoenen opgeslorpt. Op de plaats waar de James Bond film Moonraker is opgenomen, heeft men de set opgebouwd, gebruik makend van de fundamenten die er nog stonden. Daar bouwde men de verboden stad, die in de strip helemaal nooit bestaan heeft. Hij werd ontworpen door de twee Belgische striptekenaars Renard en Schuiten die gespecialiseerd zijn in functionele constructies, zoals in hun eigen strips duidelijk te zien is. Voor Gwendoline hebben ze hun werk aan het album De Rail een tijdlang onderbroken. Zij ontwierpen de futuristische boog, de kostuums van de strijdsters en de karren van de amazones.
De decorateurs Francoise Deleu en Tot Guérin zorgden verder voor de uitvoering van de ontwerpen en maakten bovendien een sfeervolle Chinese haven uit de jaren dertig.
Regisseur Just Jaeckin heeft voor de film geen bekende acteurs of actrices aangetrokken: 'Ik wil dat de mensen naar de film komen omdat ze Gwendoline willen zien en niet omdat ze Ornella Muti ofzo in de rol van Gwendoline willen zien. 'Hij geeft toe dat deze politiek de verspreiding, met name naar het buitenland, flink bemoeilijkt. Het publiek wil nu eenmaal graag bekende namen. Dat neemt niet weg dat de casting voor Just Jaecking niet moeilijk is geweest. In tegendeel, hij heeft meer en langere screen tests moeten maken dan het geval was geweest als hij bekenden had genomen.

Voor de manlijke hoofdrol van Willard is Brent Huff (uit Coach) aangetrokken die beter geschikt bleek dan Sam 'Flash Gordon' Jones en Keith Carradine. Gwendoline wordt gespeeld door Tawny Kitaen een voormalig fotomodel. 'Het probleem was niet om goede acteurs te kiezen', zegt Jaeckin, 'maar acteurs die goed bij elkaar pasten'. Begin 1984 kan de kijker zelf oordelen of hij daarin geslaagd is.

Dat hij in ieder geval verrast zal worden op veel vrouwelijk bloot en pikante gordeltjes, riempjes, halsbandjes en meer van dergelijke lekkernijen voor fetisjisten staat vast.

STRIPWINKELGIDS

'PLATENBAR-STRIPWINKEL LEO'

Lange Kerkstraat 32
4461 JJ Goes, telefoon 01100-13194

GUUST

In- en verkoop van stripverhalen

Torenpassage Breda, tel. 076-134153
Geopend: maandag 13.00-18.00 uur. Di t/m za: 11.00 18 00 uur. Donderdag tot 21 00 uur.

STRIPBOEKHANDEL DE NOORMAN

Lange Hezelstr 113a Nijmegen	tel 080-226146
Koningstr 43 Arnhem	tel 085-420909
Nieuwlandstr Tilburg	tel 013-358319

Stripwinkel Fantastic Visions

Goudsesingel 44 3011 KC Rotterdam
Tel 010-331710

RICHARD

Rombout-Hogerbeetsstraat 78,
Amsterdam, tel. 020-842923.

STRIP ANTIQUARIAAT + STRIPGALERIE PANDA

Frederikstraat 955-959
2514 LJ 's-Gravenhage,
telefoon 070-635950*
geopend di t/m vr van 12 tot 6 uur; zaterdag van 11 tot 5 uur

---

BLUNDER

In- & Verkoop van STRIPBOEKEN

Oude Gracht 203 (hoek Haverstraat)
Utrecht - 311461

EPPO STRIP & BOEK ANTIKWARIAAT
JOS & MARI HUDDLESTON SLATER
KLEINE BERG 33
EINDHOVEN
TEL 040-441882

Nu ook een
STRIPSPECIAALZAAK
in Vlissingen
met de meest uitgebreide kollektie strips, ook Frans-Engelstalige.

GRAMM. STRIPS 76
DE STRIPWINKEL
Paul Krugerstraat 146-148
4381 WK Vlissingen, 01184-17054

Antiquariaat Nillco
oude strips en boeken

Nieuwlandstraat 25, Tilburg
013-431229 – 3 min. v. station

di.-wo.-vr. 12-6, do. 12-9, zat. 11-5

WONDERLAND

strips en science fiction

Soembawastraat 56
1095 XD Amsterdam
020 - 94 35 62

Stripwinkel 'Ombrosius' Amsterdam
Oostenburgergracht 69, 020-224680
Gesp. in stripweekbladen.
Molukkenstraat 86, 020-945969
gesp. in Ned. en Eng. Comics
Ook een uitgebreid Antiquariaat.

STRIPWINKEL DUMPIE
Nieuwe Rijn 18, Leiden, tel 071-126404
BESLIST DE GOEDKOOPSTE MET ANTIQUARISCHE PRIJZEN!!
(meestal niet meer dan 60% van de katalogus prijs)

LAMBIEK
Kerkstraat 78, Amsterdam,
telefoon 020-267543

DE LEKTUURHAL
*GESPECIALISEERD IN STRIPS

LEEUWARDEN, OUD KELDERS 10, 058-30756 | HARTJE SHEEK, NWE BURGSTR 3, 05150-15510
HEERENVEEN, DRACHT 100, 05130-25092

Broerenstraat 4,
Arnhem, tel 085-431398

P.G. Hermans

Boektiek 37
Zeestraat 37, Beverwijk, telefoon 02510-23113
Openingstijden maandag tot vrijdag 10 tot 6 uur, zaterdag 10 tot 5 uur.

STRIPWINKEL STORKS

SCHEFFERSPLEIN, DORDRECHT
078-142012
DAGELIJKS GEOPEND VAN 11.00 UUR TM 17.30 UUR
ZATERDAGS DE GEHELE DAG
IN & VERKOOP VAN STRIPVERHALEN TEVENS ANTIQUARIAAT.

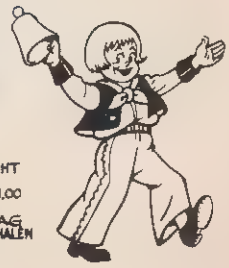

Leidse Stripshop

Aalmarkt 4 Leiden
tel: 071-121802

De zaterdag **ná** het verschijnen van **de nieuwe albums** komen signeren in de Leidse Stripshop:

ERIC SCHREURS
(Geharrewar deel 2 en '1984')

GERRIT DE JAGER
(Doorzon deel 4 en 'Liefde en Geluk')

Bel voor informatie: tel: 071-121802.

Tot ziens in de Leidse Stripshop.

Boeken in het kort

Lila en Merijn: *Ramaekers Foto-Album,* Tekst en tekeningen Jan Vervoort. Malmberg 1983. Prijs *f* 5,—

Jan Vervoort is een 'klare lijn'-aanhanger van het zuiverste water. Hij heeft voor de Malmbergbladen al diverse stripverhalen op zijn naam staan, maar tot een boekuitgave was het nog niet gekomen. In 'Ramaekers Foto-Album' laat hij zien dat hij leuke kinderstrips kan maken, die ook voor een wat ouder publiek nog leesbaar zijn. Het thema is vrij eenvoudig gehouden: De jacht op een in een foto-Album verstopte kode, die hoofdfiguren Lila en Merijn en hun achtervolgers door Nederland en Noord-Italië voert.
Helaas heeft het boekje (paperbackformaat) enigszins te lijden van het feit dat de strip oorspronkelijk voor tijdschriftpublikaties gemaakt is (een kop op iedere linkerpagina en af en toe herhalingen in de tekst). Bovendien zijn bij enkele pagina's zo te zien niet de originele drukfilms gebruikt (zoekgeraakt?) maar zijn nieuwe opnamens gemaakt vanuit het blad, waardoor de betreffende pagina's wat onscherp worden. Dat zijn echter maar details; Ramaekers Foto-Album is belist een leuk en netjes verzorgd boekje geworden (en dat niet alleen voor Kuifje-stijl aanhangers...).

(HvdB)

Vicomte/Makyo, *Balade au bout du monde I, La prison.* Glénat, Grenole 1982, kleur, 48 pp., harde kaft, 30 ff.

Makyo is een naam, die sedert kort een bekendere klank in Nederland heeft gekregen door zijn werkzaamheden voor Robbedoes plus. Zijn bekendheid heeft hij echter te danken aan zijn tekenwerk, terwijl hij hier de scenarioschrijver is. Vicomte, de tekenaar, is minder bekend in Nederland. Makyo vertelt ons het verhaal van een jonge fotograaf, die zich ontevreden voelt, reden waarom hij blij is met een opdracht die hem in staat stelt 'au bout du monde', aan het einde van de wereld te werken. In deze afgelegen streek raakt hij verwikkeld in een avontuur. Hij wordt overvallen en ontwaakt in een gevangenis, waarbij hij niet weet waarom hij hier gevangen zit, waarom zoveel anderen ook hier zitten e.a. wat er met hem zal gebeuren. In dit deel wordt de definitieve oplossing nog niet gegeven. In zijn sfeervolle en knappe tekeningen – vooral in die platen war het beeld belangrijker is dan de tekst – slaagt Makyo erin de bedoeling van de schrijver te verduidelijken en ook het angstaanjagende element naar voren te brengen. Het is dan ook te hopen dat het vervolg, 'Le grand pays', spoedig een Nederlandse uitgever zal vinden.

(H.F. Smit)

Brian & Uschi Bagnall: *Momodoch.* Hazerswoude (Uitg. Mondria) 1983. (70 blz., gekartonneerd in kleur). Prijs *f* 24,50

Dit grotendeels uit illustraties bestaande beestenboek is in zekere zin te vergelijken met de TV-serie 'De Fabeltjeskrant', maar dan niet op kinderen afgestemd en zeker niet wat het beeld betreft. Momodoch van Bagnall, wiens *Beestenbende* een substantieel deel uitmaakte van het programmaboek van de Strip-3-daagse, is een soort absurde 'Fabeltjeskrant' met grillige en vooral fraaie illustraties, waarbij de aandoenlijke 275 jaar oude Momodoch wat anekdotes vertelt. Het melige proza doet vermoeden dat het origineel gevatter was; zolang we dat niet kunnen verifiëren resteert voor de lezer/koper een tamelijk duur boek met mooie illustraties.

(Brok

Eternus 9, door Victor Mesquita. Lombard Uitgaven, collectie 'Kaleidoscoop'. Prijs *f* 15,95

'Een hallucinerende reis, een LSD-trip... Wonderlijke, fabelachtige visioenen... Een nieuwe mythologie die wortel schiet in een blank geheugen, onvergetelijk en logisch op haar eigen voorwaarden...' Een stripalbum met dergelijke hoogdravende kletskoek op het omslag moet wel iets bijzonders zijn. Bijzonder is het dan ook wel, maar daar is verder alles mee gezegd. Een warrig en erg gezocht verhaal waarin – om het heelal te kunnen koloniseren – een in vertraagde tijd levende 'zoon van de ruimte' ver-

wekt moet worden. Mesquita is technisch een vrij bekwaam tekenaar, maar heeft teveel naar Druillet gekeken. Zijn pagina's zijn door de vele Druillet-effekten (sommige leunen tegen plagiaat aan) moeilijk leesbaar en op pagina 41 moet de tekenaar zelfs overgaan tot het nummeren van de plaatjes om duidelijk te maken wat de beeldvolgorde is.
Het geheel wordt door een steeds terugkerende 'Christus-symboliek' nog zwaarder op de hand. Na 'een knipoogje van Ernst' 'Yorik' en 'De Vrienden van Buddy Longway' is dit wel een heel vreemde toevoeging aan Lombard's Kaleidoscoop reeks.

(HvdB)

Alain Voss, *Lokyia*. Les Humanoïdes Associés, Paris 1982, zw.w., slappe kaft, 93 pp., 50 ff.

In dit album staan een aantal verhalen van Voss, die in de periode van 1975 tot 1982 in Métal Hurlant verschenen zijn. Een aantal elementen keren in deze verhalen steeds terug: sex, geweld, science fiction en muziek (rock and roll). Juist de eerste twee elementen hebben geleid tot een nogal tweeslachtige reactie op zijn verhalen. Enerzijds prijst men ze vanwege de soepel lopende verhalen en de knappe-realistische tekenstijl, anderzijds worden ze aangevallen omdat ze sex en geweld zouden verheerlijken. Voss blijft niet verstard in een bepaald schabloon en probeert steeds nieuwe wendingen te verzinnen, wendingen die niet beperkt blijven tot de verhalen, maar die ook te bespeuren vallen in de tekenstijl. Alhoewel men steeds blijft herkennen dat het verhalen zijn van Voss, probeert hij binnen zijn stijl variaties aan te brengen om de verhalen te verlevendigen. Zijn verhalen worden gekenmerkt door een zekere ironie. Hij neemt sex respectievelijk geweld niet serieus in die zin, dat hij het niet probeert te verheerlijken. Trouwens, science fiction heeft altijd wel belangstelling getoond voor sex en geweld. Voor de liefhebbers!

(H.F. Smit)

Gotlib: *Rhâ-gnagna deel 2*. Serie Rhaa Lovely, uitgeverij Yendor, *f* 12,50

In *Rhâ-gnagna 2* weer acht verhalen van Gotlib, en weer beving me dat verscheurde gevoel dat me na het lezen van (bijna) ieder Gotlib-album bevangt. Want zo'n album is best leuk, maar laat toch ook een onaangename nasmaak achter. Gotlib draaft nogal eens door in zijn kennelijke pogingen om geen enkel heilig huisje overeind te laten en nergens ook maar het geringste respekt voor te vertonen. Op zich is dat helemaal geen kwalijk streven, maar het hangt volledig af van de manier waarop het gebeurt: als het smakeloos wordt, schiet men zijn doel voorbij. En Gotlib is soms smakeloos, melig en banaal. Soms, want zijn verhalen zijn vaak ook erg geestig van thema en vooral ook in dialoog. En op zijn best weet hij er ook nog enige zelfkritiek in te verpakken, ook in *Rhâ-gnagna deel 2*. Het is niet zijn beste album, maar sommige verhalen zijn beslist de moeite waard.

(RvE)

Studio Vandersteen: *De Rode Ridder 105, De bewaker*. Standaard Uitgeverij, *f* 2,45

Deel 105 van *De Rode Ridder* is getiteld *De bewaker*, en dat slaat op de geheimzinnige Kirzil-Ermak, die volgens een oude legende een Heilige Berg bewaakt. In die heilige berg blijkt zich echter een fabelachtige goudmijn te bevinden en het geheim daarvan wordt door een stervende ridder aan zijn kollega Gerholt onthuld. In gezelschap van de Rode Ridder en enkele gidsen trekt deze Gerholt dus de bergen in op zoek naar de mijn, achtervolgd door de bende van rover Roniard. Onderweg pikt het gezelschap een schijnbaar hulpeloos meisje met onduidelijke achtergronden op. Naarmate men dichter bij de goudmijn komt, vallen er op geheimzinnige wijze steeds meer doden, niet alleen onder de bende van Roniard, maar ook onder Johans gezellen, zo gauw dezen zich door hebzucht hebben laten overmeesteren.
De ontknoping van het verhaal, de ontmaskering dus van Kirzil-Ermak, is niet geheel verrassend en het uiteindelijke resultaat is dat De Rode Ridder als enige van het gezelschap overblijft, weliswaar met lege handen maar in ieder geval met behoud van zijn leven, omdat alleen hij zich niet door gouddorst heeft laten meeslepen.
De bewaker wijkt niet af van de andere delen in de Rode Ridderserie: een vlot verteld avonturenverhaal met een magische ondergrond, die steeds meer science-fictiontrekken gaat vertonen. De tekeningen zijn zoals steeds nogal slordig, maar Karel Biddeloo laat in ieder deel in enkele plaatjes zien dat hij het veel beter zou kunnen. Het zou interessant zijn te zien waartoe Biddeloo in staat is als hij eens van zijn deadline ontheven zou worden en in zijn eigen tempo aan een verhaal zou kunnen werken.

(RvE)

Marc Sleen: *Nero 81-82-83, Drakenomnibus*. Standaard Uitgeverij, *f* 16,90

Een novum op Nero-gebied: drie recente verhalen in een aparte bundeling met harde kaft: de *Drakenomnibus*. Het is niet zomaar een willekeurige bundeling, zoals we tegenwoordig wel bij andere stripseries zien, maar bevat een drietal verhalen die onderling verband vertonen en eigenlijk als een vervolgverhaal beschouwd kunnen worden. Alle drie betreffen zij namelijk de belevenissen rond Dracula, het monster van Sarawak, en zijn familie.
Dracula wordt Nero geschonken door een toevallig passerende zeeman op de lange omvaart die de draak in dronken toestand heeft aangeschaft en er geen raad mee weet. Aanvankelijk maakt Dracula zich zeer nuttig, tot hij door een cirkusdirekteur wordt onvoerd. Na zijn bevrijding blijkt Dracula ook nog eens te kunnen praten, maar gezien de verwoestingen die hij zijns ondanks aanricht, ziet Nero zich op gerechtelijk bevel gedwongen hem terug te brengen naar Sarawak. Dat levert dus weer de nodige avonturen in het oerwoud en met een stam inboorlingen op, maar na het huwelijk van Dracula met een schone draakse weet Nero zich tot leider van de stam op te werken.
In het derde verhaal trekt Nero's familie er op uit om hem te gaan zoeken. Madam Pheip belandt als eerste bij Nero op zijn eiland en omdat de inboorlingen nog nooit een vrouw hebben gezien, vormt zij een bedreiging voor zijn machtspositie. Madam Pheip wordt koningin en Nero gedegradeerd tot oppasser van de twee kleine draakjes die inmiddels het gevolg zijn van Dracula's huwelijk. Het vertrek van het eiland wordt lange tijd bemoeilijkt door de volstrekte weigering van de inboorlingen hun koningin te laten gaan, tot Petoetje en Petatje met kapitein Oliepul en diens 'His Majesty Pull' te hulp komen, zodat men uiteindelijk in het vaderland toch weer op de traditionele wafels kan aanvallen.
Zoals altijd bij Nero is het verhaal nauwelijks belangrijk: dat dient alleen maar als ekskuus voor een aaneenschakeling van allerhande komische gebeurtenissen. Maar dat is helemaal niet erg, integendeel, want de kracht van Nero zit hem juist in de dolle grappen en grollen, met veel verwijzingen naar aktuele situaties, die zich zonder veel samenhang ontrollen. Drie leuke verhalen dus in één boek, gezonde ontspanning voor de komende winter.

(RvE)

Renaud/J.-L. Vernal: *Operatie olietankers. Safari in de groene hel.* (Pokersvrouw deel 1, resp. 2). Brussel/Montfoort (De Lombard/Albracht) 1983, *f* 6,55.

Rond 1977 vertoonde de Nederlandse televisie een Amerikaanse serie met in de hoofdrol drie uitdagende en initiatiefvolle dames die, geïnstrueerd door een onbekende opdrachtgever, wild om zich heen trapten, goedgeschapen liepen te zijn en wis en waarachtig nog intelligent ook. Een flutserie, waarvan de naam me terecht ontschoten is, die een snelle beëindiging verdiende én kreeg. Wie echter ook naar deze serie gekeken bleek te hebben is de scenarist Jean-Luc Vernal, die zijn hoofdredakteurschap van *Kuifje*-weekblad ingaande 1979 binnen één jaar wist te benutten om met de tekenaar Renaud zijn identieke stripreeks Pokervrouw op te zetten. Een prachtgegeven moet hij gedacht hebben, want met een beetje verhaal heb je konstant de beschikking over 6 uitdagende damesbenen, -billen en -borsten! Al in het tweede avontuur komt Vernal op het idee de plaats van handeling te verplaatsen naar de Moustikho-indianen, wat de mogelijkheden op fysiek gebied onbegrensd maakt en zelfs het tekenen van tepels rechtvaardigt. De hypocrisie en rolspiegelende diskriminatie, gekombineerd met het min of meer animaal afbeelden van BH-loze inboorlingen, maakt deze nieuwe reeks van De Lombard moeilijk te verteren. Het feit dat de opzet ervan, die op zich al aan dat euvel leed, gepikt is van een ordinaire televisieserie, is een belediging voor elke weldenkende striplezer. En dan nog te bedenken dat deze strip gericht is op een lezersschare van hooguit 15 jaar, die op grond van deze lektuur weldenkend zou moeten worden... Een hopeloze zaak.

(Brok)

Ruiladvertenties

T.k. Robbedoes verz. albums 134-163. Red. tot goede staat. M. Hoek, 020-721833.

Aangeboden: Weekblad Kuifje, los: 1946-1967; banden 3, 5, 6, 7, 20, 21, 40, 57, 70, 73, 84-145. Sprint 11-27. A. H. Passé, 079-167652 of 169118.

Te koop gevraagd: Wipperoen, knipsels, boekjes (uitg. Van Goor). P. J. Woltering, Brederolaan 22, 3818 PJ, Amersfoort, 030-633589.

Lezersoproep Toptwintig 1983

In het laatste nummer van 1983 zullen de redaktionele striptoplijsten gepubliceerd worden. Oorspronkelijk was het de bedoeling dat deze lijsten vergezeld zouden gaan met de top-lijsten van de lezers. De inzenddatum voor de lijsten van de lezers zou omstreeks 15 november liggen. Vanwege de poststaking hebben we geen idee wanneer dít nummer nu bij de lezers aankomt. De lijsten van u, lezer, worden nu voor 2 december op het redactieadres ingewacht, zodat we de toptwintig van de lezers in het eerste nummer van volgend jaar kunnen plaatsen. Om de vergelijkbaarheid van de waardering tussen lezers en redaktie te vergroten is de periode van publikatiedatum bepaald op het derde kwartaal van 1982 en de eerste drie kwartalen van 1983 (globaal genomen tot en met de Strip-3-daagse), waarbij het eenieder is toegestaan alles te noemen wat op de uiterste datum van inzending, dat wil zeggen 10 november 1983, verschenen is. Een goede richtlijn voor de titels waarom het gaat is te vinden in de driemaandelijkse Stripnotering van D. Stroomberg in het mededelingenblad *Kwartaal* van Het Stripschap. De tweede helft van 1982 en de eerste helft van 1983 van deze Stripnotering is opgenomen in het *Stripjaarboek '83-'84* (Aerdenhout 1983), terwijl een aardige geheugensteun voor de Franse markt gevormd wordt door *L'année de la Bande dessinée 82/83.* Wie weet dit te kombineren met de Nieuwsrubrieken van *Zozola, Stripofiel* en uiteraard uw eigen lijfblad kan bogen op een volledig overzicht.

Waar gaat het om?

1. **De 20 beste Nederlandstalige albums;**
2. **De 10 beste anderstalige albums;**
3. **De 5 beste nog niet gebundelde strips uit stripbladen, fanzines, kranten, weekbladen en dergelijke;**
4. **De 4 beste kartoenbundels in welke taal dan ook;**
5. **De 4 beste tekenfilms of animatieprodukten (b.v. Ster-reklame);**
6. **De 5 beste items in de kategorie diversen, dat wil zeggen: merchandising, portfolio's, speciale uitgaven, posters, kuriosa, promotie, T-shirts, ansichtkaarten en andere grafische produkten;**
7. **De 4 beste publikaties of publikatiekanalen over het beeldverhaal, dat wil zeggen: TV- of radioprogramma's, tentoonstellingen, vakbladen, handboeken, lesboeken, fanzines.**

Inzendingen worden ingewacht op het redaktiesekretariaat van Stripschrift, Postbus 15268, 1001 MG Amsterdam. Uiterste inzenddatum: 2 december 1983

NIEUWS

Nieuwsredaktie: Har Brok en Peter de Raaf (tel: 020-250975 of 010-519903). Postbus 15268, 1001 MG Amsterdam

Algemeen

TENTOONSTELLING

Stripantikwariaat Lambiek (Kerkstraat 78, Amsterdam) houdt in november een tentoonstelling van Japanse-strips. Welk werk er geëxposeerd zal worden was op dit moment nog niet bekend, wellicht dat Kees Kousemaker u hier meer over zou kunnen vertellen. Zijn telefoonnummer is: 020-267543.

EXPERIMENTELE STRIPS

Bij uitgeverij/drukkerij Jumbo-Offset is het eerste deel in de reeks 'Experimentele Strips' verschenen, van de hand van Mink Oosterveer, met als titel: Xorque de Vrijgeborenen / Kronieken van de Platte Aarde. Het album telt 48 bladzijden op A-4 formaat in zwart-wit. Prijs *f* 6,55. Aangekondigd staan albums van: Wim van Leeuwen (Een avontuur van Giel de Scheepsjongen), Don Vrijmoed (Het Zegel van de Angst), Willem Ritstier (Babet) en Adrie van Kooten/Caren Peeters (De Tegenligger + Onze Lieze Vrouwe).

VRIJ TEKENEN

Strips van Berend-Jan Vonk vullen voornamelijk het 5e nummer van 'Vrij Tekenen'. *f* 3,50 voor 32 bladzijden strips met kleurenomslag. Inlichtingen bij: 'De Haktol', Postbus 1252 te Nijmegen.

TNT

Het 4e nummer van TNT staat vol werk van Strzelecki, Walravens, Klomp, Wagendorp, Tofani, Tosti, de Groot, Ernst, Heuvel, de Boer en van Veenendaal. Tevens in dit nummer een interview met Wout Paulussen. TNT telt 24 bladzijden op A-5 formaat voor *f* 1,50. Inlichtingen bij: E. J. van Veenendaal, Holendrachtstraat 71, 1078 TM Amsterdam.

EPPO

Nr. 45 van dit jaar brengt een reuzeposter van Sjors en Sjimmie in 8 delen. Dat scheelt natuurlijk een flink stuk behang.

TE NEUES VERLAG

Deze uitgeverij heeft een erg leuke Mickey Mouse kalender op de Nederlandse markt gebracht voor *f* 8,95.

DE LIJN

Deze uitgeverij bracht vier prenten van Senmoet op de markt, van de hand van Dick Vlottes. Een oplage van 250 stuks in zwart-wit voor de prijs van *f* 10,—.

ROBBEDOES

In Robbedoes nr. 2373 tot en met nr. 2376 zit een reuze poster van Guust in 4 delen. Wellicht nog na te bestellen bij de uitgever: Industriestraat 13, 6135 KE Sittard.

Vakbladen

WIPSTRINKEL

In nummer 32 een paar uitspraken van Don Lawrence, het uitgeversalfabet met veel nieuws over de Belgische-stripmarkt. Inlichtingen: De Gobelijn, Oude Markt 39, 3000 Leuven (tel. 016-235586).

COMICS JOURNAL

In nr. 82 en 83 een interview met Dave Deni Sim. In nr. 82 een artikel over Tony Comics (Amethyst, Princes of Gemworld en Crystar), en in nr. 83 het plagiaat van Rich Buckler, een 'vergelijking met het werk van Jack Kirby. Voor de rest zijn beide nummers gevuld met nieuws, boekbesprekingen en veel tekenwerk. Prijs $2,50 per stuk.

AMAZING HEROES

Nr. 29 brengt een interview met Howard Chaykin, de man achter de meeste nieuwe comic-series, de vaste rubrieken zoals: Newsflashes, Coming Comics, Comics in Review en de Star Wars-strip.

Nr. 30 met 'Exodus' a Martian Chronicle door R. A. Jones en Sex, crawling between the covers, reading between the lines door Thomas Long en verder de vaste rubrieken.

Nr. 31 is een extra dik nummer, waarin een interview met de mensen achter 'Star Trek', Marv Wolfman en Mike W. Bar, de strip Star Hawks door Archie Goodwin en Gil Kane en tevens de vaste rubrieken.

Rektificatie

In het vorige nummer was bij het artikel 'It's only rock and roll, but I like it' de naam van de auteur weggevallen. De schrijver was: Peter de Raaf.

Excuses!

'N DAGJE KIJKGENOT

Za. 19 en Zo. 20 Nov. 1983

NATIONALE VERZAMELAARS JAARMARKT

Jaarbeurs Ü Utrecht

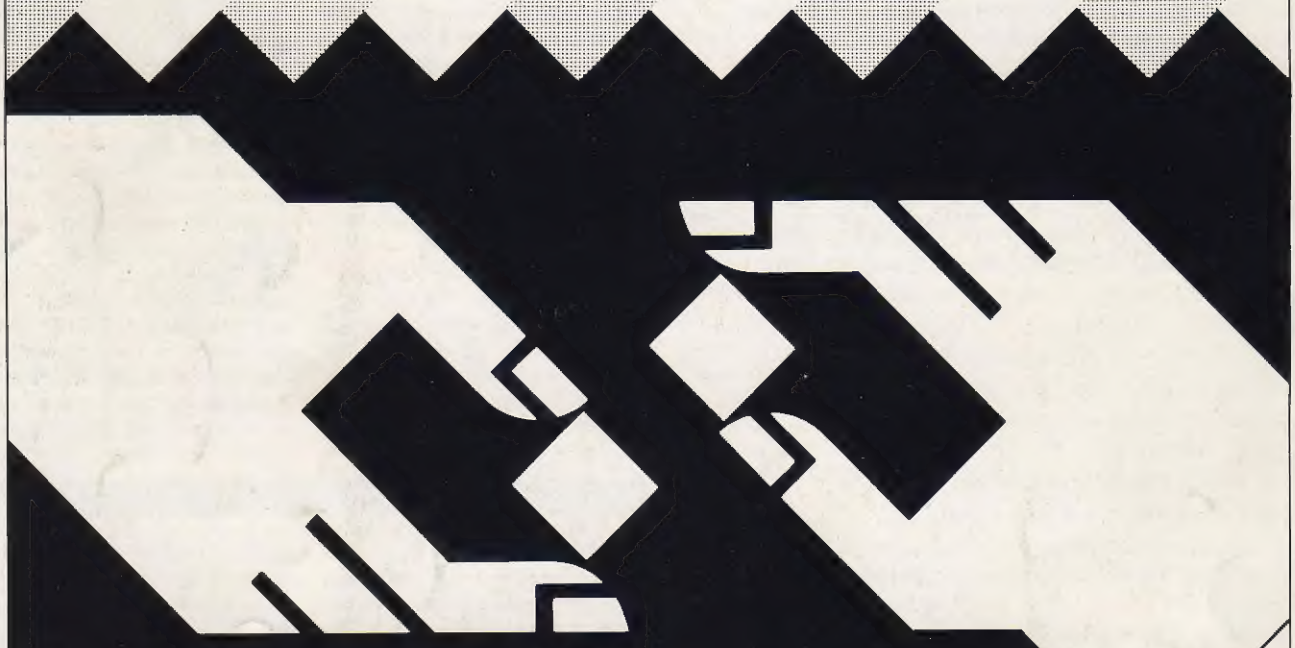

Geopend van 10-17 uur.
Toegangsprijs fl 6,50 p.p.

Reductiebonnen
tel. 030-955 560

NIEUW **Onder het motto:** *"Dit kunt u ook verzamelen..."* Antieke vehikels (fietsen van 1865 tot 1945) oldtimers, locomobiel etc.

Inlichtingen: Koninklijke Nederlandse Jaarbeurs Postbus 8500, 3503 RM Utrecht